

7/ Indický makroregion (Jižní Asie)

7.1 HLAVNÍ ZNAKY

Tab. 7.1 Základní data o Indickém makroregionu (2016)

Rozloha		Obyvatelstvo		Hustota zalidnění	HDP		HDP na obyvatele	Gramotnost	Střední délka života
mil. km ²	%	mil.	%	obyv./ km ²	bil. USD	%	tis. USD	%	roky M/Ž
5,1	3,7	1 755	23,7	344	2,6	3,4	4	57	67/70

Zdroj: CIA 2016, United Nations 2016, World Bank 2016

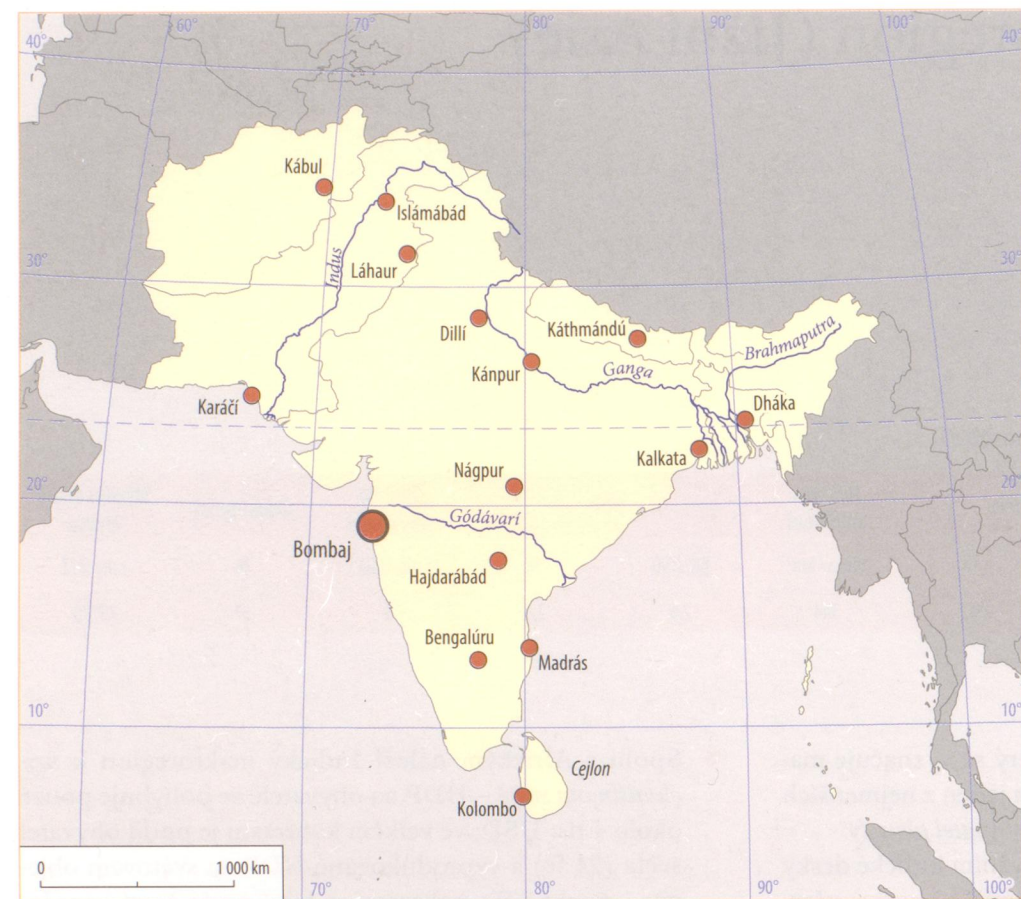
- Značně specifický makroregion, který se vyznačuje malou rozlohou (3,7 % světové souše), a jeden z nejmenších regionů, v němž žije téměř čtvrtina obyvatel planety.
- Vysoká je *vertikální členitost*; podsouváním indické desky pod euroasijskou se zformovalo nejvyšší pohoří současného světa Himálaje; makroregion je extrémně závislý na *deštích letního monzunu*; menší objem dešťů nebo opožděný příchod monzunu ohrožuje desítky milionů obyvatel.
- Na území se v povodí Indu zformovala jedna z nejstarších civilizací světa; nejznámějšími objevenými památkami pod ochranou UNESCO jsou Mohendžodaro a Harappa.
- V současné době jde o *nejlidnatější makroregion světa*, žije zde jeden a tři čtvrtiny miliardy obyvatel; daleko nejvyšší je zde *hustota zalidnění* dosahující 344 obyvatel na km²; ta je dva a půl krát vyšší, než mají další dva makroregiony v pořadí: Čínsko-japonský a Indonéský.
- V makroregionu se projevují problémy mezi stovkami *etnik* a třemi velkými *náboženstvími* – islámem, hinduismem a buddhismem; zároveň jsou *dvě největší země makroregionu politickými a náboženskými rivaly* (Indie, Pákistán), nesmiřitelnými v boji o Kašmír, kdy navíc oba disponují jadernými zbraněmi.
- Velký *přirozený přírůstek* dlouhodobě ovlivňoval růst obyvatel a celkovou chudobu regionu; dnes je populační růst charakteristický spíše pro muslimské společnosti regionu, třebaže je i tam vyvíjena agitace za menší počet dětí v rodině.
- V Indii se dlouhodobě uplatňoval *kastovní systém*, který – třebaže oficiálně zrušený již asi před půl stoletím – stále ovlivňuje společnost, zejména na tradičním venkově.

- Spolu s Africkým náleží Indický makroregion k *nejchudším na světě* – HDP na obyvatele se pohybuje pouze okolo 4 tis. USD; ve velkém kontrastu je podíl obyvatel světa (24 %) a vyprodukované HDP na světovém objemu – pouze 3 %; makroregion bývá proto často označován jako „Druhé dno světa“.

7.2 VYMEZENÍ A PŘÍRODNÍ POMĚRY

Reliéf. Ze severu je makroregion velmi ostře oddělen od Tibetské náhorní plošiny vysokými pohořími *Himálaje* a *Karákoramu*. Několik horských pásem odděluje stupňovitý pokles k nejnižšímu předhůří (Siwalik) a do *Indoganžské nížiny*. Tu na západě oddělují pouště, polopouště a skalnaté stepi od Afghánistánu, na severovýchodě pak oblouk Himálaje stáčející se k jihu. Několik vysokých horských hřebenů tam vymezuje údolí Brahmaputry směřující k jihu a jihozápadu od dalších veletoků směřujících z Číny do jihovýchodní Asie.

Na jižním okraji se zvedá žulová *Dekánská plošina*, místy překrytá velkými výlevy starých lávových proudů. Původně byla kryta sezónně suchými křovinatými lesy a místy stepí, směrem k jihu se mění na opadavé listnaté lesy a na jihu na tropický deštný les. Trojúhelníkový tvar makroregionu je při pobřežních nížinách ohraničen pohořími *Východní a Západní Ghát*, které uzavírají od severozápadu k jihovýchodu skloněnou Dekánskou plošinu. Na jihu je poloostrov téměř propojen soustavou malých ostrovů (Adamův most) a Pallovým průlivem od *Cejlonu*. Do makroregionu dále řadíme při západním pobřeží Indie souostroví Lakadivy, o něco jižněji na rovníku ležící souostroví Maledivy, v Bengálském

Obr. 7.1
Indický makroregion

zálivu kolem desátého stupně severní šířky k Indii patří také Andamany a Nikobary. Všechna tato souostroví jsou lemována korálovými bariérami.

Většina makroregionu má **klima** suchých a vlhkých subtropů, na jihu je tropické. Himálaje na severu brání průchodu vláhy do Tibetu a vnitrozemí Asie, proto je klima sousedního Tibetu poměrně suché. Nástup monzunu (box 7.1), jeho předčasný či opožděný příchod, má velký

BOX 7.1 MONZUN

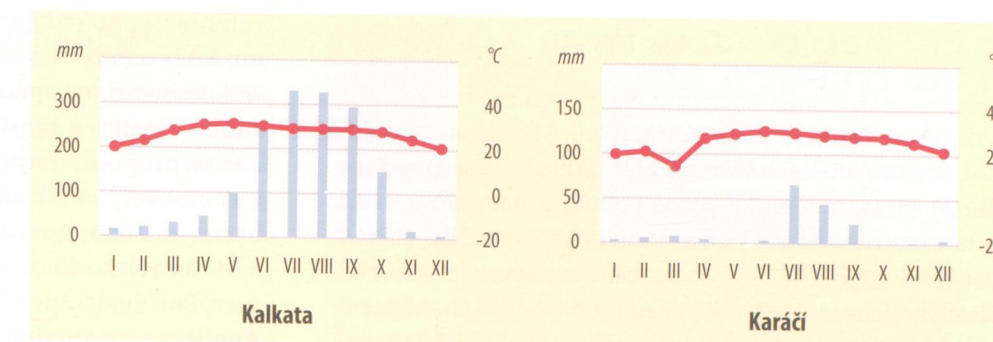
V jižní a jihovýchodní Asii začíná v červnu období monzuno- vých srážek, které trvá až do září. Nejsušším měsícem je zpravidla květen, kdy je již očekáván nástup monzunu, který se může ovšem o týden i dva opozdit, a každé takové zpoždění ohrožuje životy desítek až stovek milionů lidí (vládní odhad 2016 asi 330 milionů). V roce 2016 po předchozích dvou letech málo vydatného monzunu byl monzun očekáván s větší nadějí, že se doplní zásoby podzemní vody. Zásoba vody ve většině nádrží na celém subkontinentu byla až o 80 % nižší, než je průměrná. Jde zřejmě o výsledek několik let trvajícího jevu El Niño, který by měl být již snad střídán jevem opačným La Niña. Právě tento jev přináší ochlazení v oblasti Tichého oceánu a větší množství vláhy pro jižní a jihovýchodní Asii (viz kapitolu II.2).

vliv na úspěšnost horolezeckých expedic, které pro velehor- ské oblasti na severu mají významný ekonomický dopad. Celkově je klimaticky charakteristická suchá zima, velmi teplé jaro s minimem srážek a srážkově bohaté až velmi bo- haté léto (červen až říjen).

Klíčový je celkový *deficit vody*, hlavně v intenzivně zavla- žovaných oblastech – především Pandžáb, oblasti kolem dolního Indu a největší pouště Thár na hranicích Indie

BOX 7.2 BRAHMAPUTRA

Brahmaputra pramení v západním Tibetu a téměř polovinou svého toku směřuje po severním úpatí Velkého Himálaje smě- rem k východu. Má tři hlavní zdrojnice, přičemž vytéká z ledov- ce označovaného jako hlavní pramen ve výšce asi 5 800 m n. m. V řadě míst řeka protéká hlubokými soutěskami a kaňony a při- jímá řadu menších toků ze severu i jihu. Ve východním Tibetu se stáčí kolem hory Káilai k jihu a přes indické státy Arunáčalpradéš a Ásám vstupuje do Bangladéše. Tam řeka protéká již v nížině, divočí a větvi se, hlavní tok má místy šířku až 8 km. Vzhledem k letnímu monzunu, kdy v Ásámu naprší mezi 3–6 tis. mm sráž- žek, řeka podstatně zvětší průtok a v Bangladéši zaplavuje řa- dou ramen obrovské rozlohy hustě obydlené nížiny rozdělené do stovek různě velkých ostrovů.

Obr. 7.2 Klimagramy měst Kalkata a Karáčí

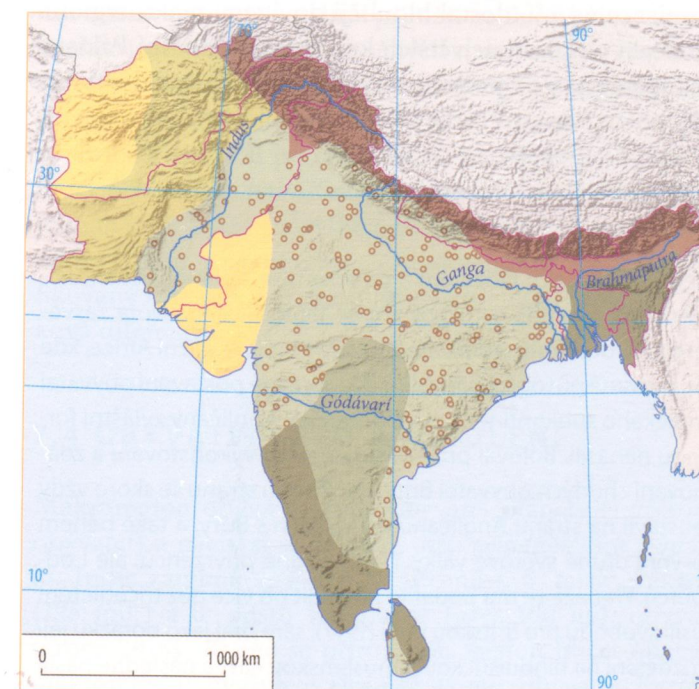
a Pákistánu. Proto je pro život a hospodářství makroregio- nu naprosto klíčový každoroční **monzun** vanoucí z Bengál- ského zálivu a Arabského moře směrem k severu a severový- chodu. Celkově je možné charakterizovat makroregion jako spíše *suchý a srážkově velmi nevyrovnaný*. Vždyť na severový- chodě v Ásámu spadne ročně asi 5 tis. mm srážek (lokálně i dvojnásobek – Čérapuňdí), ale na západě v poušti Thár v průměru kolem 100 mm za rok. Letní monzun je v jedno- livých letech poněkud odlišný jak v nástupu, tak průběhu a objemu transportované vláhy. To je důvodem občasných záplav v povodí obou největších řek, které ovlivňují jak úro- du, tak rozsáhlá závlahová zařízení v obou povodích po staletí budovaná.

Vodstvo. Severozápadní část makroregionu odvodňuje veletok *Indus*. Sbírá tavné vody Himálaje a Transhimálaje, poté vtéká do nížiny a přibírá pět řek Paňdžábu-Džihlam, Čanáb, Rávi, Satladž a Bjás. Po soutoku vtékají společně na západní okraj pouště Thár a neustále ztrácí vodu, neboť je voda mohutně využívána na závlahy a část se v suchém kli-

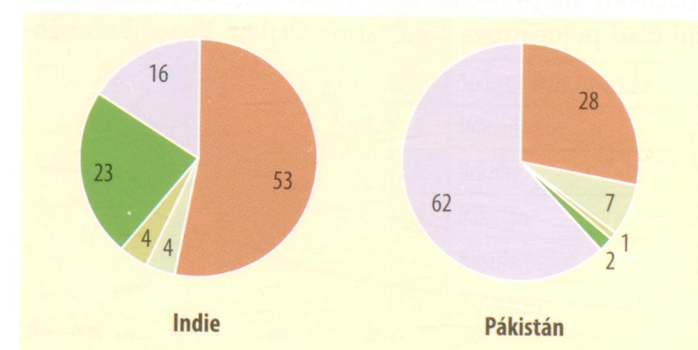
matu také odpaří. Na severu střední část makroregionu od- vodňuje *Ganga*, která se na východě spojuje s *Brahmaputrou* (box 7.2) a společně vytvářejí největší říční deltu na světě. Delta každoročně postupuje svými nánosy dále do Bengál- ského zálivu v průměru asi o 200 metrů. Úrodná nížina řeky Gangy a Jamuny představuje jednu z nejhustěji zalidněných oblastí světa, protkanou desítkami přítoků stékajících ze Si- waliku a Himálaje.

Rostlinstvo. Celkově pestré přírodní podmínky rostlin- ného krytu byly člověkem díky pěti tisíciletím tlaku spo- lečnosti silně *pozměněné*. Dnes pokrývají *lesy* jen asi pětinu území Indie, značnou část tvoří zemědělská půda (53 %), z toho přes polovinu připadá na ornou půdu (obr. 7.3 a 7.4). Poměrně rozsáhlé jsou i kamenité a písčité pouště, skalnaté hory a polopouště. Přeměna krajiny na *ornou půdu* je velkoplošná jak v obou rozlehlých nížinách velkých řek, tak na pobřeží. Z důvodu velké výškové členitosti má mak- roregion velmi pestré složení bioty, neboť zde najdeme zóny od velehor- ské formy tundrového charakteru až po tropický deštný les, pouště, polopouště či stepi. Menší oblasti vnit- rozemí, stejně jako některé ostrovy Indického oceánu, mají statut národních parků chránících zbytky přírodní krajiny málo člověkem ovlivněné.

Makroregion má důležité **přírodní bohatství v úrodné půdě** (především Pandžáb, Ganžská nížina, delta obou řek v Bangladéši a pobřežní nížiny) a v příhodném klimatu, které umožňuje celoroční pěstování množství zeměděl- ských plodin. V podstatě zajišťuje domácí spotřebu potra-

Obr. 7.3 Krajinný pokryv Indického makroregionu

Obr. 7.4 Využití území Indie a Pákistánu (2015)

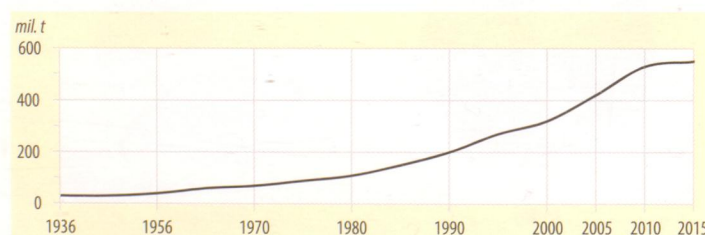
BOX 7.3 POKLES POČTU TYGRŮ ZA STO LET O 96 %

V roce 1900 žilo na Zemi asi 100 tis. tygrů. K trvalému zmenšování prostoru pro jejich život přispěla rychle rostoucí populace a ve zmenšeném území je méně potravy a stavy tygrů trvale klesají. V současné době v oblasti Sundarbans (mezi Bangladéši a Indií), kde tygři ještě žijí, bylo napočítáno pomocí fotopastí asi 106 těchto šelem na straně Bangladéše, na indické straně, která tvoří asi 40 % rozlohy tohoto chráněného území, již jen 74 jedinců. Je to méně než polovina předpokládaného počtu. Hlavním důvodem je osídlování okrajů lesa a zmenšování prostoru pro tygří populaci a také pytláctví, neboť trofeje a některé části těla jsou užívány v lidové medicíně.

vin. Občasné přírodní katastrofy, jakými jsou dlouhotrvající sucha, povodně a zemětřesení či tsunami vyvolávající velkou erozi půdy, situaci makroregionu ohrožují a zhoršují. Problémem je *úbytek zemědělské půdy* (zpravidla té kvalitní) v zázemí měst na zástavbu, případně pro výrobu cihel pro stavebnictví, a dlouhodobé snižování úrovně podzemních vod a jejich kvality nadměrným využíváním chemikálií. Na **nerostné zdroje** je makroregion poměrně chudý a poměrně intenzivní těžba vede k jejich rychlému vyčerpávání. V indickém západním Bengálsku se těží železné rudy a uhlí (obr. 7.5), ale celkově je makroregion energeticky deficitní (blíže kapitola 7.5).

7.3 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

Indoganžská nížina je minimálně *sedm tisíciletí* významná svým rolnictvím, jehož intenzita trvale narůstala a postupně poskytovala obživu desítkám a v posledním století stovkám milionů lidí. Do těchto rolnických a tedy i bohatších oblastí makroregionu směřovalo v minulosti mnoho nájezdníků, které vyhnal z pustin hlad, žízeň či touha po kořisti. Zhruba ve 14. století před naším letopočtem pronikaly na území makroregionu *árijské kmeny* ze severozápadu a postupně vytlačovaly zdejší usedlé tmavší drávidské obyvatelstvo do jižní části poloostrova a na ostrov Cejlon. Později ohrožo-

Obr. 7.5 Vývoj těžby černého uhlí v Indii v letech 1936–2015

vali oblast *muslimští nájezdníci* ze Střední Asie a Afghánistánu, kteří sem od 8. století přinášeli islám. Poslední takovou velkou invazí byl vpád Bábura, který roku 1526 ovládl sever subkontinentu a založil říši *Velkých Mughalů*. Ve 12.–17. století se propojily indické a islámsko-perské prvky kultury a zformovaly se základy jazyků dnes v makroregionu užívaných (urdština, hindština, bengálština aj.).

Od začátku 15. století pronikají do Indie *Evropané*. Nejprve Portugalci, počátkem 17. století Francouzi a zejména Angličané prostřednictvím své *Východoindické společnosti*. Ta si vydobyla postupně monopol na obchod s Indií, a to až do svého krachu v roce 1858. Britové se rovněž snažili neúspěšně podmanit Afghánistán, který se nakonec v závěru 19. století stal „nárazníkovým státem“ v rámci rusko-britské geopolitiky. Pod přímou nebo nepřímou *nadvládou Britů* se postupně dostalo celé území makroregionu. Koncem 19. století vznikala nejrůznější náboženská a později i politická seskupení, se snahou o získání *autonomie* a rovnoprávnějšího postavení domácího obyvatelstva a kolonizátorů. Uspěl až Gándhí (box 7.4), který svojí politikou *pasivního odporu* proti britské nadvládě prosadil odchod Britů, po němž po konci druhé světové války následoval vznik *samoostatných států*.

Indický subkontinent vytvořil svébytnou *civilizaci a specifické kultury*, silně ovlivněné několika náboženstvími, které byly v této oblasti v posledních dvou a půl tisíciletích zformovány. Z těch hlavních náboženství jde o *hinduismus, buddhismus, sikhismus, džinismus* a další méně významné směry (box 7.5). Ty byly po dlouhou dobu v kontaktu a v antagonistickém vztahu s náboženstvím posledních dobyvatelů, jímž byl islám, resp. později křesťanství. *Islám* se díky nadvládě Velkých Mughalů, kteří představovali třetí vlnu islamizace území, dostal hlouběji do území makroregionu. Šlo nejen o oblasti největších koncentrací (dnešní Pákistán a Bangladéš), ale v podobě menších enkláv pronikl islám do řady oblastí severní Indie i Dekánské plošiny.

BOX 7.4 MAHÁTMA GÁNDHÍ

Velkým indickým filozofem a politikem se stal Mahátma („Velký duch“) Gándhí, narozený v roce 1869. Většinu života zasvětil boji proti Angličanům, ať už v rodné Indii, či v jižní Africe, kde opakovaně působil. Usiloval o rovnoprávné postavení obyvatel indického subkontinentu s vládnoucími Angličany zvláštní formou nenásilí. Bojoval proti nesmyslnému vykořisťování a zadržování chudých obyvatel Brity, na druhou stranu se skoro vždy postavil na stranu Angličanů při válkách s Búry, a také během první i druhé světové války. Našel hodně přívrženců, ale i odpůrců. Třebaže se mu podařilo prosadit po více než třicetiletém úsilí svobodu pro Britskou Indii (1947), sám bral jako porážku její rozdělení na hinduistickou a muslimskou část a následné násilí vyvolané náboženskou nevráživostí mezi hinduisty a muslimy.

BOX 7.5 HINDUISMUS, BRÁHMANISMUS A BUDDHISMUS

Hinduismus je po křesťanství a islámu třetí nejvýznamnější náboženství zhruba s miliardou osob, které jej vyznávají. Představuje tradiční filozoficko-náboženský souhrn idejí vycházejících z historických duchovních představ a praktik, které jsou součástí životního stylu. Vyvinul se v Indii někdy mezi 1500–1000 př. n. l. z bráhmanismu. Často není hinduismus považován za náboženství, neboť zdůrazňuje způsob života, vycházející z toho, co je správné (pojetí vesmírného řádu, zákonů přírody i společnosti). Podle indické ústavy je do hinduismu zařazován i buddhismus, sikhismus a džinismus.

Bráhmanismus se vyvinul ve starověké Indii jako předchůdce hinduismu. Vychází z tehdejšího členění společnosti na základě sociální příslušnosti ke čtyřem různým hierarchizovaným skupinám. Toto rozdělení přešlo i do hinduismu, a přestože bylo již před půlstoletím oficiálně zrušeno, projevuje se ve společnosti dodnes.

Po odchodu Britů v roce 1947 došlo k rozdělení bývalé **Britské Indie** na dva státy, a to převážně hinduistickou *Indii* a muslimský *Pákistán*. Tehdy Západní a Východní Pákistán od sebe oddělovalo 2 000 km, z Východního Pákistánu vznikl oddělením v roce 1971 dnešní *Bangladéš*. Knížectví **Kašmír** na severu oblasti s převahou muslimského obyvatelstva bylo přičleněno na základě rozhodnutí tamního vládce k Indii. To vyvolalo velký nesouhlas převážně muslimského obyvatelstva, napětí v oblasti, nepokoje a válku. Válčných střetů mezi oběma (nyní jadernými) státy bylo již několik, oba státy navíc v občasných přestřelkách v málo zalidněných horských oblastech pokračují dodnes. Džammú a Kašmír zůstávají rozděleny linií příměří na dvě části (s čímž nesouhlasí ani jedna ze zúčastněných stran) a navíc část území ve velehorách obsadila Čína (strategicky významný přístup do nížin Indu).

Britská Indie si po celou dobu nadvlády evropské velmoci uchovala *administrativní i etnickou roztržičnost*. To je jedním z důvodů velké etnické a jazykové pestrosti ve srovnání s Čínou, která se vyvíjela jako jednotný a z centra unifikovaný stát, a je tam proto podstatně nižší etnická i jazyková diferenciací.

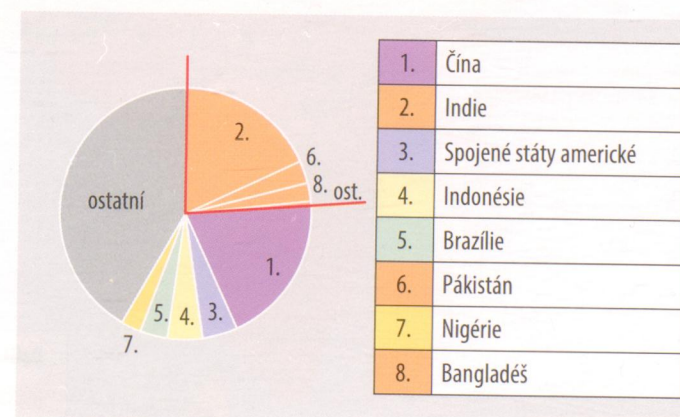
7.4 OBYVATELSTVO A OSÍDLENÍ

Makroregion obývá čtvrtina obyvatel planety (1 750 mil. obyvatel) a nachází se zde *tři z osmi nejlidnatějších zemí světa*. Indie zaujímá 2. místo (1 310 mil.), 6. místo Pákistán (195 mil.) a 8. místo Bangladéš (přes 160 mil. obyvatel v roce 2016). Ročně se přirozenou měnou počet obyvatel makroregionu zvyšuje o více než 25 mil. obyvatel. Extrémně vysoká zůstává *natalita*, a to zejména v Afghánistánu

Buddhismus vznikl v Indii na základě hinduismu, s nímž má společné akceptování véd a upanišád, představujících hlavní inspiraci pro indickou filozofii. Zakladatelem buddhismu byl Siddhártha Gautama (563–483 př. n. l.), nazvaný později Buddha. Buddhismus se šířil Indií, kde se stal převládajícím náboženstvím a odtud pronikal do okolních oblastí ve dvou formách: hínajána (Buddha – moudrý učitel) a mahájána (Buddha – bůh). Dnes se považuje buddhismus jak za náboženství, tak pouze za soubor pravidel, jimiž se člověk řídí, a proto lze jen stěží odhadnout počet vyznavačů (150–300 mil. lidí). Lámaismus se v Tibetu začal vytvářet jako zvláštní forma buddhismu, jež se pozvolna šířila jednak do Mongolska a jednak do Číny. Jde o teokratický systém udržovaný ve zmíněných oblastech, podle něhož se opakovaně vtělují bytosti minulé do nových podob.

(35 % – s výjimkou afrických států spolu s Irákem nejvyšší na světě), mírně se snížila v Pákistánu a výrazněji v Indii (21 %); nejnižší je na Šrí Lance (16 % v roce 2015). Velmi vysoká je **emigrace**, v letech 2011–2015 státy makroregionu opustilo přes sedm milionů osob směřujících do vyspělejších oblastí Asie, zejména do její jihozápadní části. V rámci makroregionů je extrémně vysoká **hustota zalidnění** dosahující 345 obyvatel na km², tj. dva a půl krát více než v dalšího makroregionu v pořadí. Pochopitelně, že je zde velká polarita mezi oblastmi, ale i státy. Zatímco hustota zalidnění v Afghánistánu je 50 obyvatel na km², v Bangladéši je dvaadvacetkrát vyšší a s hodnotou 1,1 tis. obyvatel na km² zaujímá 1. místo na světě (neuvažujeme-li velmi malé státy). Do první desítky nejhustěji zalidněných států patří i Indie se 400 obyvatel na km².

Makroregion charakterizuje vysoký podíl obyvatelstva žijícího na *venkově* a zaměstnaných v zemědělství; jedná se o dvě třetiny populace (v *Nepálu* a na Šrí Lance dosahuje

Obr. 7.6 Státy s největším počtem obyvatel (2015)

podíl venkovského obyvatelstva *dokonce 80 %*, což je s výjimkou některých afrických států nejvíce na světě). Třebaže z venkova odchází již téměř padesát let do měst značná část mladých lidí, vysoký přírůstek obyvatelstva na venkově stále zajišťuje vysoký podíl venkovanů na celé populaci makroregionu. *Venkované* ve městech představují početnou, málo vzdělanou část obyvatel vytvářející na okrajích měst rozsáhlé *slumy*.

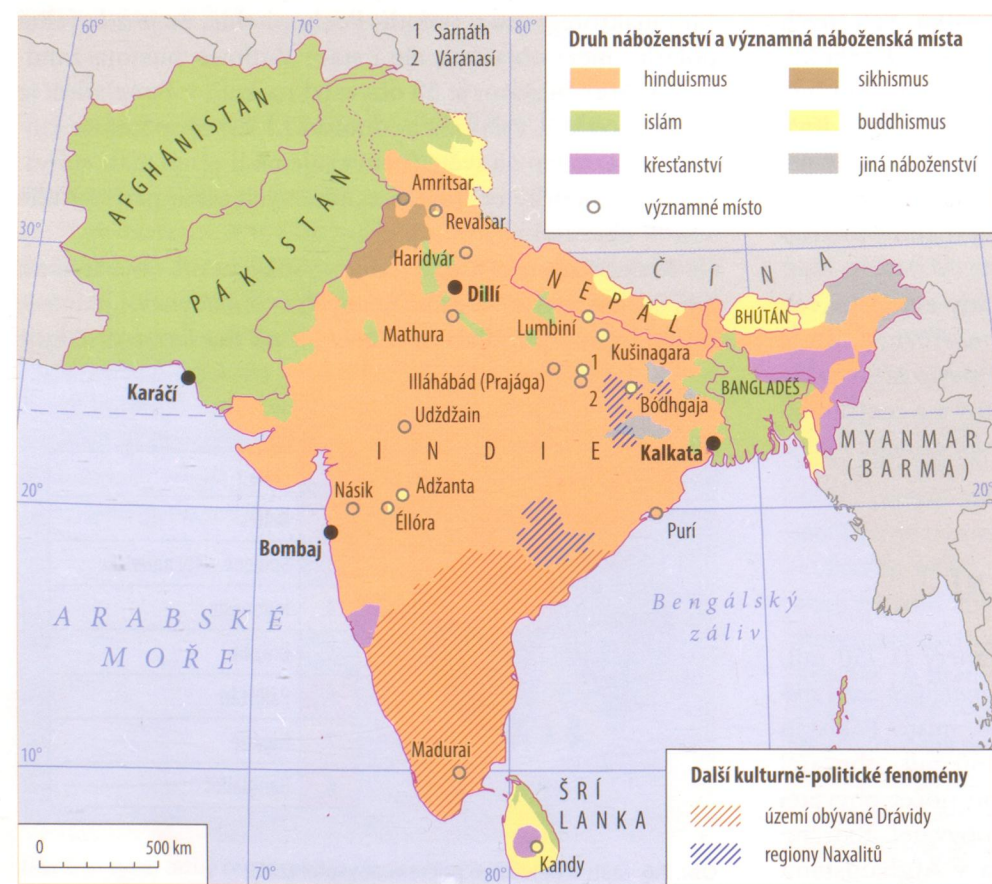
Velká města a jejich urbanizované a industrializované zázemí představují hlavní hospodářská jádra makroregionu. V ústí Indu jde o největší aglomeraci Pákistánu v podobě přístavu a průmyslového a obchodního centra *Karáčí* (25 mil. obyvatel v urbanizovaném areálu) na západě makroregionu, na východě pak na jednom z ramen Gangy *Kalkata* (15 mil. obyvatel). Nejvýznamnějším jádrem hospodářství je již z dob anglické nadvlády na západním pobřeží Indického oceánu *Bombaj* (21 mil. obyvatel) a významným městem je také *Madrás* (Čennai – přes 9 mil. obyvatel) na jihovýchodě. Toto specifikum je do značné míry výsledkem britské nadvlády nad makroregionem v minulosti, kdy přístavy byly důležité pro export surovin do Británie, a jejich současný růst je důsledkem globalizačních procesů, jimž je Indie vystavena. *Dillí* a jeho administrativní centrum Nové Dillí (dohromady 25 mil. obyvatel) v blízkosti Pandžábu v úrodné nížině Gangy je jedinou z největších hospodářských jádrových oblastí, které leží ve vnitrozemí.

Tab. 7.2 Počet obyvatel v největších městech Indického makroregionu v administrativním a urbanizovaném vymezení (v mil. k roku 2015)

Pořadí	Název	Stát	Administrativní vymezení	Urbanizovaný areál
1.	Karáčí	Pákistán	24	25
2.	Dillí	Indie	17	25
3.	Bombaj	Indie	17	21
4.	Dháka	Bangladéš	16	18
5.	Kalkata	Indie	5	15
6.	Bengalúr	Indie	8	9
7.	Madrás	Indie	7	9
8.	Haidarábád	Indie	7	8

Zdroj: Demographia 2015

Pro Jižní Asii je charakteristická velká **etnická pestrost**, nachází se zde několik set různých národností používajících velké množství jazyků. Z tohoto důvodu je velice důležitá *angličtina*, která má *integrující funkci* a také nahrává efektivnějšímu zapojení makroregionu do globalizačních procesů, neboť ji dokáže využít až asi třetina obyvatel. Charakteristická je také značná **náboženská diference** obyvatelstva, objevuje se zde hinduismus, buddhismus, sikhismus, křes-

Obr. 7.7 Náboženství a další kulturně-politické fenomény Indického makroregionu (2015)

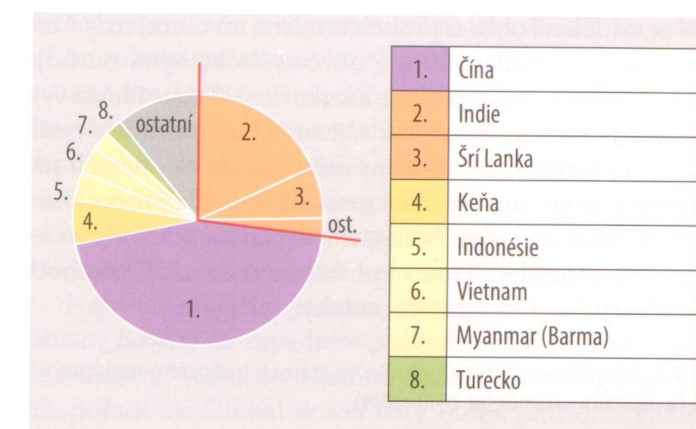
ťanství, islám a řada dalších (obr. 7.7 a 7.12). Toto rozdělení společnosti do mnoha náboženství vedlo ke značné nevráživosti a sporům mezi jednotlivými náboženstvími a k občasným útokům jednoho náboženství proti jinému (jiným). V době rozpadu Britské Indie se na území Indie ocitlo asi 35 milionů muslimů, v současné době jejich počet přesáhl 130 milionů a tvoří významnou menšinu celkové populace země (více kapitola 7.7.3).

Mnoho etnik obývá *Afghánistán*. Největší z nich jsou Paštunové (45 %), dalším nejpočetnějším etnikem jsou Tádžikové (25 %) a Uzbeci (10 %); většina Afghánců jsou sunnitští muslimové. Podobnou pestrostí se vyznačuje *Nepál*, kde vedle majoritních Nepálců (50 %), žijí Bihárci (20 %) a další desítky etnik. V obou případech (Afghánistánu a Nepálu) je etnická heterogenita podmíněna horským reliéfem, který v minulosti od sebe izoloval obyvatele v jednotlivých údolích. Na *Šrí Lance* představují menšinu Tamilové, původem z Indie (10 %). Pestrá je náboženská struktura; vedle buddhismu (70 %) je zastoupen hinduismus (13 %), islám (10 %) a křesťanství (7 %). Kromě náboženského napětí je v Jižní Asii také stále znatelné napětí vytvářené tradičním (byť dávno zrušeným) *kastovním systémem*, který ovlivňuje především indickou sociální strukturu populace.

7.5 HOSPODÁŘSTVÍ

Ekonomicky nejslabší makroregion se podílí na světové ekonomice pouhými 3 %; podíl HDP na obyvatele je na téměř tak nízké úrovni, jakou má subsaharská Afrika. Mírný optimismus do budoucna dávají *vysoké roční přírůstky HDP* ve výši 6 % (průměr 2011–2015). Relativně nejúspěšnější ekonomiku má Šrí Lanka, kde na obyvatele připadá HDP ve výši 11 tis. USD v roce 2015; pětikrát nižší úroveň má válkou rozvrácený *Afghánistán* a *Nepál*, které se vyznačují *nejhoršími hospodářskými výsledky* z mimoafrických zemí na světě. Ekonomickým gigantom je Indie, na kterou připadá 80 % vytvořeného objemu HDP celého makroregionu a řadí zemi dokonce na 7. místo na světě podle velikosti HDP (2016); Indie je členem skupiny největších světových ekonomik G20.

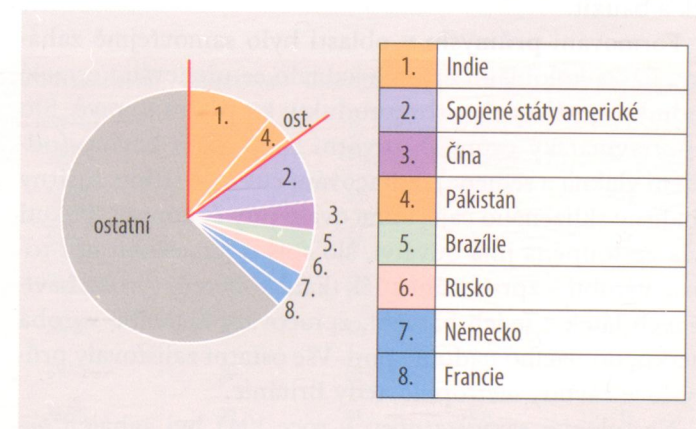
Indie má přes půl miliardy pracovních sil, z nichž v průměru pracuje 60 %, v sekundéru pracuje 17 % a v terciéru 23 % ekonomicky aktivních, obdobně jako ve většině ostatních zemí makroregionu. Klíčovým odvětvím makroregionu je **zemědělství**. Využívá téměř polovinu území a z toho je plná polovina uměle zavlažovaná. Bezespory to souvisí s významem pěstování rýže, neboť z hlediska energetické spotřeby konzumovaných potravin kryje asi 60 %, a to ve všech zemích regionu. Z hlediska produkce potravin je pro jednotlivé držitele půdy charakteristické *samožásobitelství*, kdy vše nebo většina vyprodukovaného je spotřebována rodinou výrobce. Trvale se zvětšuje podíl *malých farmářů*,

Obr. 7.8 Největší producenti čaje (2015)

kteří alespoň část své produkce dodávají na trh. Tito drobní výrobci jsou zaměřeni především na pěstování rýže, pšenice a kukuřice, v jejichž celkovém objemu v makroregionu vyprodukovaném patří na přední místo na světě (25 % světové produkce). Dalším typem zemědělství, pocházejícím převážně z koloniálního období, jsou velké *plantážní farmy*. Ty produkují především technické plodiny, jako je jutovník (95 % světové produkce), bavlník (30 %), kaučukovník, palma olejná nebo plodiny produkující pochutiny, jako je čajovník (35 % světové sklizně), kávovník a různé druhy koření (obr. 7.8). Produkty plantážního zemědělství směřují značným podílem na *export* a znamenají významnou položku v zahraničním obchodě.

Živočišné produkci dominuje skot, buvoli, ovce, kozy, drůbež a ryby. Významná je produkce živočišné výroby, zejména másla (40 %) a mléka (25 % výroby na světě) – (obr. 7.9). Specifikem regionu je zákaz konzumace hovězího masa hinduisty, neboť kráva je posvátné zvíře. Z toho důvodu se velké počty skotu (asi 300 mil. kusů) toulají krajinou i městy, a nikdo je nevyhání. V celém regionu je také omezený chov prasat, mezi muslimy z důvodů náboženských, druhým důvodem je nedostatek krmiv, neboť prasata konzumují hlavně to, co může konzumovat i člověk.

Obr. 7.9 Největší producenti mléka (2015)

V zemědělství oblasti proběhla zelená revoluce, tedy částečná náhrada tradičních osiv nově vyšlechtěnými odrůdy hlavních plodin (rýže, pšenice a kukuřice). Tato záměna vyžadovala počáteční investici u zájemců, kteří odrůdy s vyšší produkcí chtěli využít. Tyto prostředky zdaleka neměli na venkově všichni, proto zelená revoluce spustila proces koncentrace půdy do rukou bohatších farmářů a odchod z venkova těch chudších. Tímto způsobem se zrychlil přechod části zemědělství na tržní podmínky.

Tab. 7.3 Produkce vybraných plodin ve státech Indického makroregionu (v mil. tun, průměr let 2010–2014)

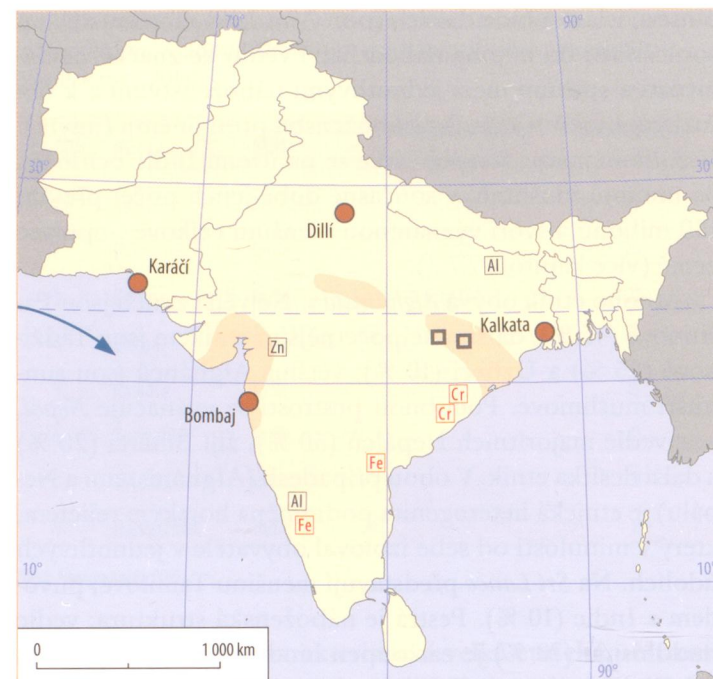
Stát	Plodina			
	pšenice	rýže	kukuřice	cukrová třtina
Indie	80,0	140	18,0	322,0
Pákistán	23,0	8	4,0	55,0
Bangladéš	0,7	48	1,0	5,0
Šrí Lanka	-	4	0,1	1,0
Nepál	1,5	4	2,0	2,5
Celkem	106,0	204	24,0	385,0
Podíl ze světové produkce (%)	15,0	44	3,0	21,0

Zdroj: CIA 2016

Nerostné suroviny se omezují zejména na těžbu uhlí a železné rudy. *Uhlí* je pro Indii významným energetickým zdrojem (3. největší producent na světě v roce 2015), který se těží již od roku 1774 díky Východoindické společnosti. Uhlí je využíváno především jako energetický zdroj, částečně se využívá také v chemickém průmyslu. Indie disponuje i nalezišti ropy, a to v šelfu Bengálského zálivu, ve státě Rádžasthán a v nalezištích na sever od Bombaje. Nicméně „domácí“ ropa pokrývá sotva 30 % indické spotřeby. Indie je jedním z největších exportérů *železné rudy* (magnetit a hematit) na světě (4. nejdůležitější producent v roce 2015). Také v dalších rudách je Indie docela dobře vybavená a část těžby směřuje do zahraničí; jedná se zejména o chrom, zinek a bauxit.

Formování **průmyslu** v oblasti bylo samozřejmě zahájeno již za koloniální éry, ale jednalo se především o malé podniky využívající místní produkty k prvotní úpravě. Šlo o potravinářský průmysl, prvotní zpracování bavlny (oddělení vlákna a semene), zpracování cukrové třtiny, sušírny a balírny sklizeného čaje, zpracování juty či konopí. Pokud byla zastoupena jiná odvětví, šlo spíše o řemeslnou než tovární výrobu – zpracování kůží, tkaní koberců, výroba bavlněných látek a jejich barvení, zpracování hedvábí, výroba šperků, domácího nádobí apod. Vše ostatní zajišťovaly průmyslové závody metropole, tedy Británie.

Nastolením samostatnosti v roce 1947 byl zahájen *po- zvolný proces modernizace* koloniálního hospodářství. Ten

Obr. 7.10 Ekonomický potenciál Indického makroregionu

spočíval ve výstavbě nových těžebních, hutnických a strojírenských závodů, v Indii spíše za pomoci Sovětského svazu. Tato pomoc byla zaměřena na spolupráci při výstavbě tepelných elektráren, cukrovarů a dalších podniků potravinářského průmyslu, kdy tyto země dodávaly technologii a zařízení, domácí strana stavební práce a napojení na infrastrukturu. V případě Pákistánu většina zahraniční pomoci přicházela ze západní Evropy a USA, teprve později po politických změnách v Číně také odtud.

Klíčová pro rozvoj makroregionu je skutečnost, že průmyslový rozvoj je založen na *domácí spotřebě*. Průmysl se stavebnictvím vytváří necelých 30 % HDP v Indii, v dalších zemích je to podstatně méně. Indie je druhým největším výrobcem *cementu* na světě, významným producentem je také Pákistán. Většina cementu se využívá při realizaci vládních plánů na výstavbu dvou milionů bytů ročně a při výstavbě dálnic. Tradiční je *potravinářský* a *textilní* průmysl, rozvíjí se *metalurgie* a strojírenství, zejména v Indii (více kapitola 7.7.4).

Doprava. Meziregionální propojení relativně uzavřených států Indické federace a zemí makroregionu je problémem. *Železnice* totiž využívá několika různých rozchodů, dálková silniční síť prakticky donedávna neexistovala. Nejdůležitějším dopravním prostředkem je železnice, jejíž síť v Indii o délce 115 tis. km je 4. nejdelší železniční sítí na světě a která byla z převážné části postavena za britské koloniální vlády. Stále nedostačující je ovšem stav *silniční sítě*, nedostatečně rozvinuté jsou především trasy nadregionálního významu. **Cestovní ruch** je na nízké úrovni, přestože jsou zde předpoklady jak přírodní, tak kulturní. Každoročně do

makroregionu zavítá sice pouze asi deset milionů turistů, cestovní ruch však přesto představuje důležitý, ale stále nedostatečně vyvinutý zdroj národního důchodu jednotlivých států (s výjimkou Nepálu a Šrí Lanky).

7.6 REGIONÁLNÍ DIFERENCIACE

Přestože Indický makroregion náleží k nejzaostalejším oblastem světa, sledujeme *poměrně výrazné regionální rozdíly* jak na úrovni jednotlivých států, tak zejména mezi jednotlivými regiony. Na *úrovni státní* se jedná jak o diferenciaci povahy demografické (např. střední délka života je na Šrí Lance cca o 15 let vyšší než v Afghánistánu), sociální (třikrát vyšší gramotnost mezi oběma uvedenými státy), tak o diferenciaci ekonomické (HDP na obyvatele je na Šrí Lance více než pětkrát vyšší v porovnání s Nepálem či Afghánistánem). Další příklady podává tabulka 7.4. Diferenciacie jsou způsobeny rozdíly v *odlišném socio-ekonomickém vývoji* jednotlivých států a jejich regionů, zejména v posledních 20 letech. Relativně příznivý ekonomický vývoj zaznamenává Indie (přírůstek HDP okolo 7 % ročně). O něco pomalejší je hospodářský rozvoj Bangladéše a Šrí Lanky. Ponechat lze přitom stranou malé a spíše tradiční ekonomiky himálajských států – Nepálu a Bhútánu, stojících v podstatě na úrovni zahájení modernizačního procesu.

Indie je územně veliký a populačně velmi pestrý stát. Jako jeden z klíčových znaků regionální diferenciacie Indie je výrazná *územní dichotomie sever–jih*, kdy sever představuje jádro koncentrace hinduistického obyvatelstva, zatímco jih především koncentraci drávidského obyvatelstva v minulosti zatlačeného k jihu. Zatímco sever užívá jako hlavní jazyk hindštinu, na jihu převažuje angličtina. Toto je spíše kulturní diferenciacie, ale daleko podstatnější je členění poloostrova na východ a západ. Linie vedoucí od Lakhnaú na Madrás na východním pobřeží rozděluje Indii na *prosperující* a rychle se *rozvíjející západ* a stagnující východní polovinu. Je otázkou, proč tomu tak je. Jednou z příčin může být fakt,

že centrální vlády v minulosti silně investovaly na východě do rozvoje průmyslu, který je dnes zastaralý a vlastněný státem. Proti tomu na západě Indie výrazně taženém vpřed Bombaj a celým státem Maháráštra je hospodářství založeno na malých a středních soukromých firmách progresivních odvětví. Další úrovní regionálních diferencí je rozložení hospodářských aktivit na *pobřeží* subkontinentu a *nížiny* všech velkých řek s největší koncentrací obyvatelstva.

Nejvýznamnějším **jádrem rozvoje** zůstává především přístav *Bombaj* na západním pobřeží a jeho zázemí ve státě Maháráštra. Jedná se o jediné *globální město*, figurující na 39. pořadí dle Global Power City Index (2015). V Pákistánu se hlavní rozvojové jádro zformovalo na jihu poblíž *ústí Indu*, kde vedle Karáčí vyrostl i Haidarábad. Druhým takovým rozvojovým jádrem o více než tisíc kilometrů severněji je v Paňdžábu dvojice měst *Láhaur a Fajsalábád*. Také v sousední Indii v nížině *střední Gangy a Jamuny* se zformovala významná rozvojová oblast tvořená městy Dillí-Lakhnaú, Kánpur a Ágra. Na jihu představuje hlavní centrum rozvoje přístav *Madrás* (Čennai).

Specifickou oblastí makroregionu je společná *delta řek Gangy a Brahmaputry*. Jde o největší deltu na světě, jejíž západní rameno je od východního vzdáleno asi 340 km. Jedná se zároveň o velice úrodnou krajinu, kde člověk původní lesy téměř vymýtil pro zajištění orné půdy, která umožňuje jednu z nejvyšších hustot zemědělského zalidnění na světě. V ústí obou řek se nacházejí velké námořní přístavy Kalkata a Čitágáon. V deltě je koncentrováno 130–150 milionů lidí žijících v trvalém nebezpečí. Pokud přijdou větší povodňové vlny nebo z Bengálského zálivu cyklony hrnoucí větrem vodu zálivu k západu, jsou desítky tisíc lidí ohroženy na životech.

Makroregion má dosud řadu *nevyřešených problémů*. Tím hlavním je *nízká gramotnost* obyvatelstva (především venkova); Jižní Asie má nejvyšší negramotnost mezi makroregiony, dokonce ještě vyšší než subsaharská Afrika. V Afghánistánu jsou negramotné dvě třetiny populace, v Pákistánu a Nepálu 40 %. S touto situací nepochybně souvisí i *nábo-*

Tab. 7.4 Základní údaje o hlavních státech Indického makroregionu

Stát	Rozloha	Počet obyvatel	Hustota zalidnění	Populační růst	Střední délka života	Urbanizace	Gramotnost	Růst HDP	HDP na obyvatele
	tis. km ² 2016	mil. 2016	obyv./km ² 2016	% 2011–2015	roky M/Ž 2016	% 2015	% 2016	% 2011–2015	tis. USD 2016
Indie	3 290	1 311	400	1,3	67/70	35	69	7,3	5
Pákistán	800	194	245	1,5	65/67	40	57	3,5	5
Bangladéš	145	161	1 100	1,6	70/73	35	60	6,1	3
Afghánistán	645	33	50	3,1	59/63	25	32	3,7	2
Nepál	140	29	205	1,2	69/71	20	60	4,4	2
Šrí Lanka	65	21	325	0,9	78/78	20	91	5,0	11

Zdroj: CIA 2016, United Nations 2016, World Bank 2016

ženská a etnická napětí. Často praktikované rozdělování na „my a oni“ přetrvává i ve městech, kde se na ulici vynucuje vůči obyvatelům chudinských čtvrtí jakési clo (dharma) pro návštěvu jiných částí města. Přetrvávající vysoká porodnost, především v muslimských státech, vytváří do budoucna velkou hospodářskou zátěž. Do určité míry jde ovšem o snahu zajistit si péči ve stáří vlastními dětmi, neboť důchodové systémy jsou zatím prakticky neznámé či málo využívané. Hlavním nebezpečím budoucího vývoje je vybavenost obou největších států jadernými zbraněmi a přetrvávající spory o Kašmír. Navíc část historického Kašmíru obsadila Čína, která je dlouhodobým spojencem Pákistánu a vnímá Indii jako hlavního rivala v dobývání pozice klíčové ekonomiky Asie, což má významné geopolitické souvislosti.

7.7 INDIE

7.7.1 Vymezení a přírodní poměry

Indie zaujímá většinu území makroregionu, rozlohou patří mezi největší státy světa (sedmý v pořadí). Současná významná strategická poloha hrála důležitou roli i v minulosti, kdy se cesta do Indie stala vůdčím motivem Velkých zámořských objevů. Vzhledem k rozloze hranic Indie s poměrně malým počtem států na souši – Pákistánem, Čínou, Nepálem, Bhútánem, Bangladéšem a Myanmarem.

Geologicky je základem Indie pevninský štít, který se podouvá pod Eurasijskou desku, a tím se zvedají nejvyšší pohory světa, které Indii ohraničují na severu – Himálaj, Transhimálaj a Karákoram. Plošiny Málva a Dekánská, oddělené nízkými hřbety, vyplňují většinu vnitrozemí celého státu na jih od Ganžské nížiny. V minulosti ji pokrývaly rozsáhlé tropické a subtropické lesy s množstvím zvěře, dnes je většina těchto lesů vykáčena a přeměněna na ornou půdu a pastviny. Indoganžská nížina a Paňdžáb jsou intenzivně zemědělsky využívány převážně závlahovým rolnictvím a jsou jednou z nejhustěji zalidněných oblastí na Zemi. V těchto oblastech zůstal jen minimální rozsah přírodně málo narušených území, jednoznačně dominuje kulturní téměř bezlesá step. Přírodní faktory (geomorfologické, klimatické a pedologické) v rozhodující míře určují rozložení obyvatel a jejich aktivity. Ve špatně přístupném a údolím řek rozbrázděném vnitrozemí jsou regionálně zachovalé původní lesy, dnes ovšem stále místními společnostmi „ukrajané“.

Klíčovým problémem hospodářského rozvoje Indie je nedostatek vody. Ta spadne ze 70 % v podobě monzunových srážek během dvou měsíců, ale její využívání je prakticky nekontrolováno. V posledních letech monzun přinesl jen asi tři čtvrtiny obvyklého objemu vody. Asi dvě třetiny vody připadá na zemědělství, kde se využívají jednak staré systémy rozvodu vody, jednak povrchové závlahové kanály, které mají velké ztráty vody výparem. Kromě toho je zemědělství

BOX 7.6 POUŠŤ THÁR

Poušť Thár (neboli Velká indická poušť) je pustinná krajina na západě Indického subkontinentu při indicko-pákistánských hranicích. Na západě se blíží dolnímu toku řeky Indus a na jihovýchodě Pákistánu přechází do pouště Cholistán. Zhruba polovina těchto pouští jsou písčité s charakteristickými dunami (až přes 100 metrů vysokými na rozloze necelých 240 tis. km²). Otázkou je, kdy tyto pustiny vznikly, odborníci se domnívají, že jsou poměrně mladé a že jsou výsledkem oteplování klimatu v posledních přibližně 10 tis. letech a pohybu tektonických desek, které ovlivnily vodní toky oblasti. Tyto pouště jsou známé vysokými teplotami doprovázenými písčnými bouřemi, nicméně je v nich dost specifických druhů savců, ptáků, plazů a samozřejmě hmyzu. Na tyto pouště navazují trnité porosty polopouští skoro dvojnásobného rozsahu, využívané tradičně k výpasu dobytka. V současné době je do oblasti přiveden z Paňdžábu zavlažovací kanál, který byl dostavěn v roce 1986 a je přes 500 kilometrů dlouhý, což umožnilo rozšíření závlah na orné půdě.

orientované na plodiny náročné na závlahy (rýže, zelenina). Ve výsledku vláda usiluje o regulaci spotřeby vody průmyslových závodů (ale ty využívají jen 8 % celkové spotřeby vody) a dokonce je limituje v množství odběru. Voda řek, ale i podzemní voda je silně znečištěná, neboť kanalizace a čištění odpadních vod je naprosto nedostatečné, což značně prohlubuje současné problémy s vodou.

7.7.2 Historické souvislosti

V roce 1947 byla Britská Indie rozdělena na převážně muslimský Pákistán a převážně hinduistickou Indii. V letech 1947–1949 byla v souvislosti s bojem o Kašmír rozpoutána první indicko-pákistánská válka (ztráty 4 tis. mužů), v roce 1962 druhá indicko-pákistánská válka (ztráty 10 tis. mužů) a krátká válka s Čínou. Třetí indicko-pákistánská válka v roce 1971, související s rozdělením Pákistánu a vzniku samostatného Bangladéše, byla nejkrvavější, padlo při ní 15 tis. vojáků a 97 tis. jich bylo zajato na straně Pákistánu.

V posledních letech dochází ke sblížení mezi Indií a Pákistánem. Jednání v Dillí v 2004 s kašmířskou koalicí Harijat skončila souhlasem se zastavením všech forem násilí. O rok později tak mohlo být obnoveno autobusové spojení mezi Šrínagarem a Mutaffarábádem, po 57 letech první veřejný kontakt mezi částmi rozděleného Kašmíru. Podobné separatistické trendy, na základě kterých byla rozdělena Britská Indie, jsou patrné i dnes, kdy se menšinová etnika snaží oddělit do vlastního státu po odsouhlasení centrální vládou Indie (nové spolkové státy Telangána, Džárkhend, Čhattisgarh, Uttarákhend – viz kapitolu 7.7.5). Podobné snahy

BOX 7.7 KASTY V INDII

Kastovní systém v Indii byl založen na starém bráhmanském členění společnosti odpovídajícímu úrovni duchovního rozvoje a částem těla. Ústa představují kněze (brahmány), paže válečníky (kšatrije), třetí, nejpočetnější skupinu tvoří obchodníci, řemeslníci a zemědělci (odvozené ze stehen – vaišji), nejnižší skupina zahrnuje služebníky a dělníky (odvozené z chodidel – šúdri). Ještě níž – mimo vlastní kasty – patří páriové, neboli nedotknutelní, přesněji nedotýkatelní. Tento systém byl později špatně vykládán a vytvořil ve společnosti mezi těmito skupinami nepřekročitelné bariéry navíc spojené s dědičností zařazení do dané kasty. Vliv kastovního systému (jednotlivých kast bylo v tradiční společnosti rozlišováno podstatně více) dodnes přežívá a je jedním z rizik ohrožujících rozvoj země.

jsou patrné i na severovýchodě Indie s velice pestrá etnickou strukturou obyvatel, kde část politických sil dokonce usiluje o odtržení z federálního státu, a v oblasti je třeba stále udržovat poměrně silnou armádu.

Sikhové představovali v době nadvlády Britů v makroregionu poněkud zvláštní etnikum podporující britskou nadvládu a často vstupující do britské armády. V roce 1947 usilovali o samostatný stát (Chálistán). Z důvodů tlaku Sikhů povolila centrální vláda rozdělení původního státu Paňdžáb na severozápadní Paňdžáb s většinou Sikhů a jižní část Harijána s převahou hinduistů. Sikhové uctívají zlatý chrám v Amritsaru, a když došlo k jeho vypálení hinduisty, jeden z členů sikhské ochranky zastřelil tehdejší ministerskou předsedkyni Indíru Gándiovou (1984), jež usilovala o posílení moci centrální vlády nad Indií. V současné době čítá sikhské etnikum asi 25 milionů lidí.

V posledních letech se v některých chudších oblastech a sociálních vrstvách Indie objevují levicové pokusy komunistického (maoistického) charakteru o změnu dalšího směřování země. Jde o oblasti států Ándhrapradeš, Čhattisgarh, Džárkhend, Bihár a Západní Bengálsko (tzv. Rudý koridor), kde se objevují útoky na policejní stanice, administrativní budovy, atentáty na železnici, kterými se stoupenci hnutí Naxalita snaží o destabilizaci politického stavu a vyvolání chaosu, prostřednictvím něhož by se mohli ujmout moci (obr. 7.7). Tyto akce dokumentují jednak vliv maoistických myšlenek mezi nejchudšími vrstvami málo vzdělaného obyvatelstva a jednak napětí v indické společnosti, v níž celkový rozvoj země doprovází značné sociální i regionální rozdíly.

Jedním z klíčových problémů indické společnosti bylo rozdělení obyvatel na jednotlivé kasty (box 7.7), kdy se příslušníci jedné nemohli příliš stýkat s příslušníky jiných kast, nebo mezi sebou dokonce uzavírat sňatky apod. Třebaže kastovní systém byl v Britské Indii zrušen již ve třicátých letech 20. století, stále se v životě indické společnosti a hlav-

ně na venkově tyto tradice udržují a ovlivňují život obyvatel a sociální strukturu společnosti.

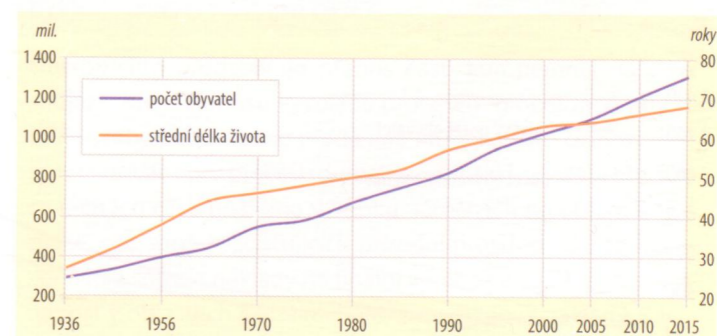
7.7.3 Obyvatelstvo a osídlení

Indie byla v roce 2015 druhou nejlidnatější zemí světa s populačním nárůstem, jímž již v roce 2025 předstihne Čínu a bude nejpočetnější populací jednoho státu na světě (obr. 7.11). Tento trend jednoznačně ukazuje, že Čína bude mít nejen méně obyvatel, ale průměrný věk obyvatel bude o dost vyšší (37 let) oproti Indii (25 let) a ještě výrazněji starší bude populace Japonska (48 let). To vytváří předpoklady podstatně většího populačního přírůstu Indie ve srovnání s těmito dvěma asijskými populacemi.

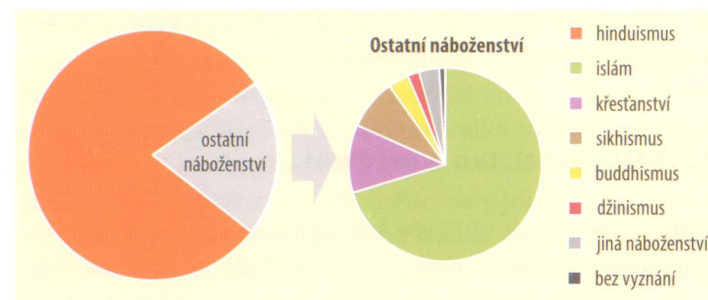
V současné době má Indie populační přírůstek na úrovni 1,3 % za rok, což představuje průměrně cca 2,5 dítěte narozené jedné ženě. Dnes jsme svědky snižování tohoto čísla, čímž v budoucnu dojde ke zmírnění tempa dosavadního populačního růstu. Střední délka života mužů je 67 let, žen 70 let, přičemž existují opět velké rozdíly podle jednotlivých oblastí a etnických či vzdělanostních struktur obyvatelstva.

Populační růst bude ovšem hodně závislý na velmi rozdílné národnostní struktuře země a měnicím se podílu městského a venkovského obyvatelstva v jednotlivých státech Indie. V Indii se uvádí kolem 2 tis. různých etnik, které užívají stovky jazyků většinou některé ze čtyř jazykových rodin: indoevropské, austroasijské, drávidské a tibetobarmské. Tato jazyková a etnická pestrost je srovnatelná s jediným makroregionem, a tím je Africký. Různé zdroje uvádějí celkem 1 652 jazyků, z nichž 22 je uznáváno jako oficiální. Nejrozšířenější a úřední řečí je hindština (450–600 milionů mluvčích), široce využívaná necelou třetinou obyvatel je angličtina, uznávaná jako jeden z oficiálních jazyků Indie.

V náboženství dominuje hinduismus (80 %), následuje islám (14 %) a křesťanství (2 %) – obr. 7.12). Největší koncentrace muslimů se nachází ve státech Džammú a Kašmír, Bengálsku a Ásámu, početně největší jsou menšiny muslimů ve státech Uttarpradeš, Bihár a Maharáštra. V těchto oblastech se vytváří největší náboženské napětí mezi obě-

Obr. 7.11 Vývoj počtu a střední délky života obyvatel Indie v letech 1936–2015

Obr. 7.12 Náboženská struktura obyvatelstva Indie (2011)

ma náboženstvími. *Hindutva* představuje hnutí, které usiluje o „hinduistickou“ Indii, odmítá oddělení náboženství a vzdělávání od státu a vytváří tlak jak na muslimské obyvatelstvo, tak na méně nábožensky aktivní většinové hinduisty.

Pro velké množství jazyků jsou údaje o gramotnosti obyvatelstva jen obtížně zjistitelné. Nicméně se uvádí, že za celou zemi dosáhla míra gramotnosti Indie cca 69 % populace starší 15 let. Tento průměr dosti kolísá podle států (Kerala 94 %, resp. Bihár 64 %), případně podle náboženství (u křesťanů je nadprůměrná – přes 90 %), zatímco u muslimů o hodně nižší (60 %). Tento ukazatel vykazuje nadprůměrné hodnoty u městské populace (u mužů 82 % a u žen 65 % v roce 2011).

Sídelní struktura. *Venkovských sídel* v Indii je kolem půl milionu a jejich charakter je velmi odlišný v závislosti na přírodních podmínkách jednotlivých oblastí. Mnoho venkovských sídel má 10 tis. obyvatel a více, avšak většinu jich tvoří malé vesnice do 500 obyvatel, které se nacházejí v blízké vzdálenosti od sebe v úrodných nížinách a na pobřeží. Ve vnitrozemí a na severu v horách jsou vzdálenosti mezi nimi podstatně větší. Z tohoto důvodu řada *horských sídel* musí být minimálně po část roku soběstačná. Vybavenost venkovských obcí je velice slabá, asi 40 % venkovských sídel nemá elektrický proud, takže v případě potřeby elektřiny jsou místně využívány agregáty výbušných motorů. Bohužel špatná je v mnoha místech venkova situace se zásobováním pitnou vodou, kanalizace a čištění odpadních vod neexistuje ani v mnoha velkých městech (obr. 7.13).

Obr. 7.13 Vývoj počtu obyvatel Indie v letech 1901–2011

BOX 7.8 VÁRÁNASÍ

Váránasí je nejznámějším poutním místem Indie a je označováno jako jedno ze sedmi svatých míst na Zemi. Zvláštní lokace města na levém břehu řeky Gangy v délce přes deset kilometrů souvisí s ústím dalších dvou řek Asi a Varana a řadou pramenů na břehu. Břeh stupňovitě sestupuje do Gangy a na jedné straně řeka, na druhé straně desítky svatyní vytvářejí pro hinduisty svaté místo. Věří, že v minulosti se v řece omýval bůh Šiva (před více než 3 tis. lety), a proto je musí navštívit a případně se zde nechat po smrti na březích řeky zpopelnit a pozůstalí pak vhazují popel do posvátné Gangy. Na mnoha místech některých hinduistických svatyní byly postaveny muslimské mešity. To vytváří z města velice působivé promísení kultur, na druhou stranu jde i o permanentní hrozby jedné či druhé strany násilím poté, co se druhá strana „dotkla jejich citů či víry“.

Některá města v Indii jsou významnými cíli pro tisíce náboženských poutníků, ať už hinduistických, muslimských či jiných (Amritsar, Váránasí, Ágra aj.) – box 7.8. Řada měst má své základy v hlubokém středověku a má na svém území významné stavební památky – paláce, hrady, pevnosti, ale i hrobky (Tádž Mahál v Ágře aj.). Koloniální éra vtiskla řadě větších měst charakteristickou *architekturu kolonialismu* (paláce, obchodní centra, nádraží, přístavy, kasárna aj.). Modernizace Indie vedla k rozvoji měst poblíž nalezišť nerostných surovin či ve výhodné geografické poloze (Bombaj, Kalkata, Dillí, Haidarábád, Bhópal aj.). Podrobnější informace viz v kapitole 7.7.5.

7.7.4 Hospodářství

Indické hospodářství je podle realizovaného objemu hrubého domácího produktu *sedmé na světě* (3 % z celosvětového objemu). Díky velké populaci je však *na obyvatele* tato hodnota *hluboko pod světovým průměrem* a pohybuje se okolo 5 tis. USD. Přestože Indie je členem *G20 a skupiny BRICS*

(Brazílie, Rusko, Indie, Čína, Jižní Afrika), zůstává její ekonomika stále slabá. Pozitivem však je její *vysoký růst*, ale jak už je pravidlem u slabých ekonomik, s relativně velkými výkyvy (např. v roce 2000 ve výši 10 %, ale o dva roky již s poloviční hodnotou); průměr z let 2011–2015 je 6 %. Indické hospodářství je rozvíjí především díky *vnitřní spotřebě*, nikoliv jako v Číně rozsáhlým exportem na zahraniční trhy. Souvisí to s tím, že třebaže v Indii je stále asi čtvrtina obyvatelstva pod hranicí chudoby, zároveň narůstá *podíl střední třídy*. Pro indické hospodářství je také charakteristické zaměření a posilování specifických odvětví. Bombaj se stala důležitým *finančním centrem* se základnou rezervní banky Indie a pracuje zde významná burza.

Industrializace Indie začala již v 19. století zpracováním bavlny. Toto průmyslové odvětví s centrem v Bombaji a Ahmadábádu má ještě dnes poměrně velký význam. Těžba uhlí, *železná ruda* a *bauxitu* umožnila především po druhé světové válce industrializaci jadrových oblastí, jakou je například Západní Bengálsko, ale celkově se Indii nerostných surovin spíše nedostává. Hospodářství je jednak charakterizováno velmi vysoce rozvinutými závody převážně zahraničního kapitálu, jednak zastaralými průmyslovými strukturami především hutnického a textilního průmyslu, kde se hlavně při výrobě koberců používá stále dětské práce.

Z energetických surovin je rozhodující těžba černého uhlí (3. místo na světě), kterou doplňuje ropa (40 mil. tun v roce 2015), kryjící třetinu domácí spotřeby. Po roce 2010 je přes 70 % *elektřiny* vyrobeno v tepelných elektrárnách (především spalováním domácího uhlí), 20 % ve vodních a asi 2 % pochází z jaderných elektráren, zbytek z jiných zdrojů. Jedním z klíčových odvětví je *železářství a ocelářství* (3. místo ve výrobě železa a oceli na světě v roce 2015), v podstatě zajištěné dvěma velkými koncerny nadnárodní úrovně (Arcelor Mittal a Tata Steel). Barevná metalurgie využívá domácí suroviny, zejména bauxit, zinek a olovo. Prosperující stavebnictví souvisí s rozvojem cementářství; v produkci *cementu* zaujímá Indie po Číně 2. místo na světě. Stejně pořadí náleží Indii i ve výrobě *umělých hnojiv*, určených pro domácí zemědělství. Rozvíjí se také strojírenství, zejména výroba strojů, lodí, traktorů a *osobních automobilů*. Ročně se jich vyrobí okolo 4 mil. (2015); hlavní automobilkou je Maruti Suzuki, podílejší se polovinou na trhu s automobily.

Z důvodu zahraničního kapitálu, nízkých nákladů na pracovní sílu a vzdělaného anglicky mluvícího obyvatelstva se Indie postupně dostává do pozice jednoho z nejdůležitějších dodavatelů *elektronického softwaru* na světě. V posledním desetiletí se zde rozvíjí investice do informačních technologií a *outsourcingu* (hlavně telefonické a internetové služby), podporující poměrně rychlý hospodářský rozvoj (box 7.9). Došlo také k podstatnému rozvoji IT, jejichž produkce je soustředěna do Bengalore, Haidarábádu, Bombaje a Dillí, která se podílí asi 8 % na tvorbě HDP a plnou čtvrtinou

na hodnotě exportu. Znamé jsou především firmy s globální působností, jako jsou Infosys, Wipro, Cognizant a jiné. Jako významným a společensky ceněným se jeví také *filmový průmysl*, a to především studia Bollywoodu v Bombaji, která velikostí produkce předčí i slavný kalifornský Hollywood.

Ve **službách** pracuje asi necelá čtvrtina ekonomicky aktivních obyvatel, ovšem také v tomto sektoru je struktura odlišná od nejvyspělejších států. Přesto však dochází k prudkému rozvoji, kdy jsou v maloobchodě nahrazovány malé krámkové *velkými nákupními komplexy*. V roce 2000 nebyl v celé Indii ani jeden, v roce 2005 již kolem stovky a v roce 2013 na 1300. To dokumentuje nejen dopad globalizace na spotřebu obyvatel, ale také početní *nárůst indické střední třídy* schopné tato nákupní centra využívat.

Tab. 7.5 Produkce hlavních výrobků v Indii (1936–2015)

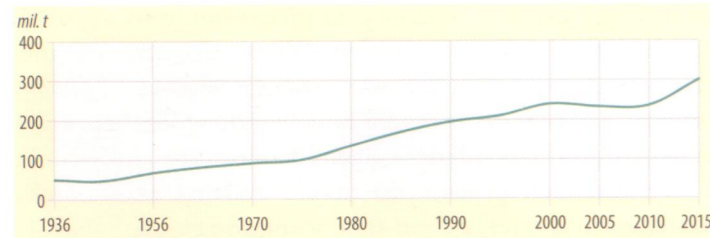
Výrobek	Jednotky	1936	1956	1970	1990	2000	2015
černé uhlí	mil. t	30,0	40,0	70,0	250,0	530,0	550,0
elektrická energie	mld. kWh	2,0	12,0	55,0	350,0	850,0	1000,0
ocel	mil. t	1,0	2,0	7,0	18,0	65,0	90,0
cement	mil. t	1,0	5,0	14,0	62,0	200,0	270,0
maso	mil. t	0,3	0,3	0,6	4,0	6,0	6,0
pšenice	mil. t	7,0	9,0	25,0	60,0	80,0	95,0
rýže	mil. t	30,0	35,0	45,0	120,0	130,0	160,0

Zdroj: Anděl a Mareš 2001, Calendario atlante De Agostini 2016

Zemědělství zaměstnává stále asi dvě třetiny obyvatelstva, které je na převažující *samozásobitelské produkci životně závislé*. Objem zemědělské produkce kolísá podle množství a nástupu monzunu meziročně až kolem 10 %. Problémem je skutečnost, že asi 5 % vlastníků půdy obhospodařuje asi čtvrtinu orné půdy, a to převážně té lepší. Asi polovina venkovské populace vlastní pozemky do rozlohy jednoho hektaru a plných 135 milionů venkovských lidí žádnou půdu nevlastní. To dokumentuje nízkou životní úroveň venkova

BOX 7.9 OUTSOURCING

Outsourcing představuje přenos části kompetencí na další subjekt. Jde o činnosti vyvolané procesem globalizace, kdy se část výroby nebo služeb předá jiné firmě na tuto činnost plně specializovanou. V procesu globalizace došlo k předání produkce určitých částí finálního výrobku náročných na objem lidské práce, případně znečišťujících přírodní prostředí. Outsourcing zpravidla snižuje náklady na finální výrobek a zajišťuje zaměstnanost v oblastech s nižšími nároky na mzdové náklady. Zároveň vede k prohlubující se globalizaci, neboť jednotlivé oblasti světa se stávají na sobě více závislé.

Obr. 7.14 Vývoj produkce obilí v Indii v letech 1936–2015

a nízkou produktivitu indického zemědělství. Vzhledem k tomu, že zemědělství se na HDP podílí jen asi 14 %, je zřejmá jeho relativně nízká úroveň, což se projevuje jak v hektarových výnosech, tak ve velkém podílu lidské práce a velmi nízké úrovni mechanizace a chemizace.

Indie patří mezi největší producenty rýže (160 mil. v roce 2015, 2. místo na světě). Velká je také produkce pšenice, kukuřice (6.) a prosa. Celkově však vyprodukovaný objem obilovin nekryje zcela spotřebu obyvatelstva a potravinářského průmyslu. Indie patří mezi světové pěstitele cukrové třtiny (2.), bavlny (2.), tabáku (3.), pomerančů a citronů (3. místo na světě). Je největším producentem banánů na světě s třetinou světové sklizně. Z hlediska zahraničního obchodu je významný čaj – vyprodukuje se 27 % světové produkce a asi 13 % se čaj podílí na exportu země. Produkce zeleniny a ovoce tvoří asi čtvrtinu hodnoty zemědělské produkce Indie. Země se podílí cca 10 % na celosvětové produkci zeleniny (2. za Čínou, která vyprodukuje až polovinu světové produkce). Jistým negativem je produkce dřeva, kde se Indie objevuje za Čínou těsně na 2. místě na světě a příliš se nepřihlíží na ekologické dopady. Indie je třetím největším producentem přírodního kaučuku a zároveň je čtvrtým největším spotřebitelem této suroviny.

Živočišná produkce je slabá a na spotřebě obyvatelstva se podílí poměrně málo, a to jak z důvodů cenových, tak náboženských. Indie má největší počet skotu mezi zeměmi světa, ale z něho je prakticky jediným užitek produkce mléka a mléčných výrobků, přičemž dojivost připadající na jednu krávu se pohybuje asi na čtvrtině roční produkce chovů západní Evropy. Nicméně díky vysokým stavům patří Indii jednoznačně prvenství jak v produkci mléka, tak másla (30 % světového objemu). Hovězí maso je mezi hinduisty zapovězené, kráva je posvátným zvířetem. Pro mnohé hinduisty je vůbec zabíjení zvířat a požívání masa neakceptovatelné a mnozí jsou vegetariáni. Z těchto důvodů je podstatně významnější chov koz, ovců a drůbeže, který tvoří většinu spotřeby živočišných produktů.

Doprava opticky disponuje hustou železniční (4.) i silniční sítí (2. nejdlejší na světě), ale rozhodující je extrémně nízká kvalita. Proto je dopravní systém silně podporovaný centrální vládou. Železniční síť budovaná za anglické nadvlády využívá tři různé rozchody železničních tratí, což představuje zásadní problém pro nadregionální přepravu

zboží i osob. Proto centrální vláda podpořila výstavbu „superhighway“ mezi čtyřmi hlavními centry rozvoje (Dillí, Bombaj, Chennai, Kalkata). Výstavba dalších zpevněných silnic větší kapacity je klíčová pro vazby mezi centry rozvoje a jejich zázemím. Právě v této výstavbě je nutné zajistit zásadní zrychlení výstavby, a to se zaměřením na návaznosti na tyto dopravní tahy v sousedních státech. Svou přírodní a kulturní různorodostí (velehorská území a četné historické stavby) by se Indie mohla stát významným cílem mezinárodního cestovního ruchu, ale především z důvodů nedostatečně rozvinuté infrastruktury a velké chudoby obyvatelstva zaostává za dalšími významnými státy turistického ruchu Asie.

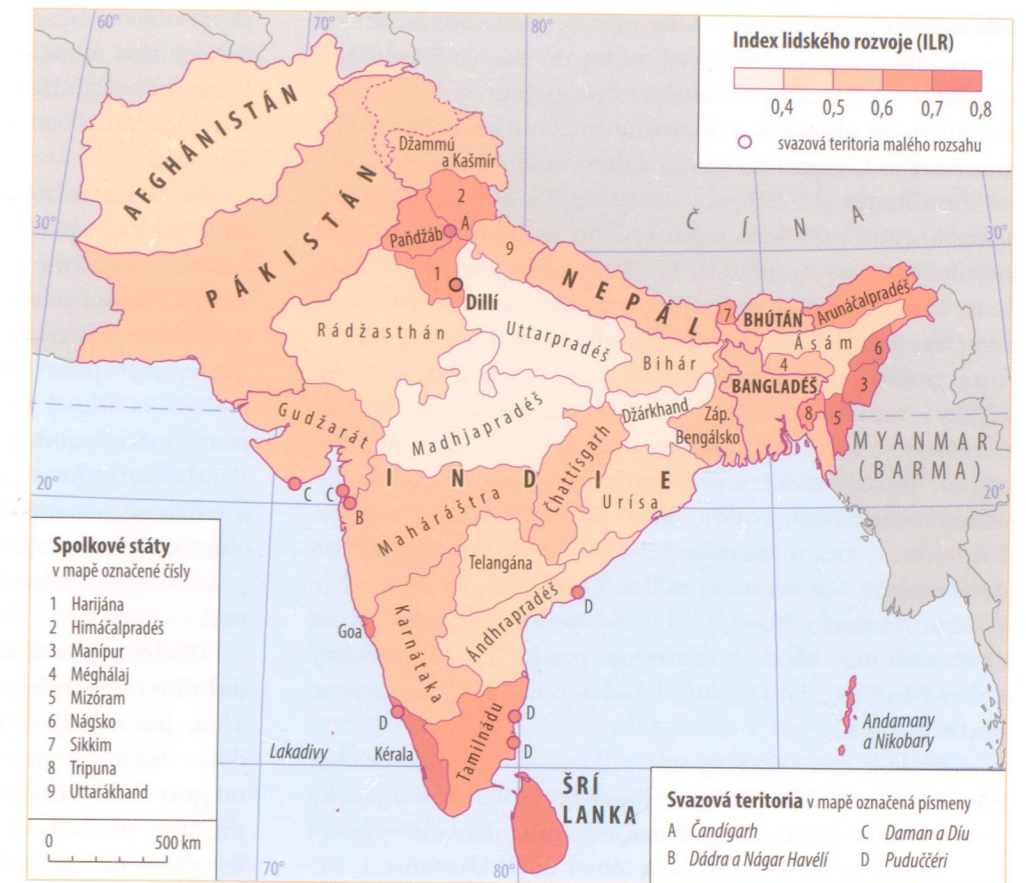
7.7.5 Regionální diference

Indie se dělí na 29 států a sedm svazových teritorií (obr. 7.15). Současné rozdělení Indie odráží její historický vývoj, kdy indické území ovládaly různorodé etnické skupiny. Z toho důvodu proběhla v roce 1956 rozsáhlá reorganizace hranic vedoucí k postupnému vytváření nových států. Poslední změny se datují k roku 2000, kdy vznikly tři nové svazové státy Chattisgarh, Džárkhand a Uttarákhand; v roce 2014 byl ustanoven nejnovější 29. indický stát Telangána. Vznikl odštěpením ze státu Ándhrapraděš na jazykovém základě, má rozlohu 114 tis. km² a obývá jej 35 milionů lidí.

Hlavní město Dillí leží na území Národního svazového teritoria. V hranicích má město přes 11,5 milionu obyvatel, v aglomeraci s Novým Dillím a dalšími sídly žije přes 25 milionů osob a jde o jednu z největších aglomerací světa. Výhodná geografická poloha a úrodné nížiny v okolí z něho zformovaly jádrové město administrativy Indie a druhé po Bombaji z hlediska průmyslové produkce. Město má díky poloze výbornou komunikační dostupnost, je centrem administrativy a kultury (univerzity, muzea, divadla, památky především z období Velkých Mughalů). Ve městě je velké množství firem komunikačních a informačních technologií (druhé nejvýznamnější po Bengalúru). V roce 1931 bylo Dillí uznáno jako metropole Britské Indie, od roku 1947 se Dillí stalo hlavním městem samostatného státu.

Nejlidnatějším státem Indie je Uttarpraděš (v překladu Severní provincie) s 250 mil. obyvateli (tj. polovina obyvatel celé EU) na ploše 245 tis. km² (osmnáctkrát menší, než je plocha země EU) a s extrémně vysokou hustotou zalidnění přes 1 tis. obyvatel na km². Hustě zalidněné státy v okolí řeky Gangy tvoří sice populační a historické jádro Indie, co do hospodářské rozvinutosti a životní úrovně však patří v Indii mezi nejchudší. Dominují hinduisté, ale žije zde i 20 % muslimů. Sociální aspekty populace jsou nepříznivé – 45 % žen je negramotných a velmi nízký je index lidského rozvoje. Jedná se sice o 3. největší ekonomiku, ale ta je založena převážně na zemědělství – ročně se zde sklídí 20 %

Obr. 7.15 Index lidského rozvoje ve státech a teritoriích Indie (2015)

zrnin celé Indie. Rádžasthán je rozlohou největší indický stát (308 tis. km²). Na západě sousedí s pákistánskými provinciemi Sindh a Paňdžáb.

Největší ekonomiku má stát Maháráštra, který figuruje na druhém místě podle počtu obyvatel 115 mil. (hustota zalidnění 370 obyvatel na km²) a na třetím podle rozlohy. Jeho obyvatelé Maráthové hovoří indoárijským jazykem maráthštinou, příbuznou hindštině. V náboženství převažuje hinduismus (80 %), je zastoupen také islám (10 %) a buddhismus (5 %). Sociální charakteristiky jsou velmi dobré, vysoká je míra gramotnosti přesahující 80 %. HDP státu Maháráštra se podílí 15 % na celostátní produkci a HDP na obyvatele je o 40 % vyšší než průměr Indie. Hlavní město Bombaj (Mumbai) bylo původně rozloženo na sedmi ostrovech s rybářskými osadami, které od gudžarátského sultána získali Portugalci v roce 1534. Později ostrov získala portugalská princezna Kateřina z Braganzy (1661), později prodaná za anglického krále. Britská vláda ostrovy pronajala Východoindické společnosti a název území byl zkomolen na Bombaj, která se následně stala centrální společností. Bombaj představuje uměle založené město, které díky své poloze dokázalo ovládnout koloniální obchod mezi Britskou Indií a Británií a z toho důvodu je dodnes nejvýznamnějším hospodářským centrem Indie. Třebaže služby ve městě dnes využívají asi 60 % ekonomicky aktivních (centrální banky, sídla obchodních společností, outsourcing, aj.), důležitý

je také průmysl (tradiční jako potravinářství, textilní nebo moderní strojírenský či chemický průmysl aj.) a také jeho přístav – „indická brána do světa“.

Bihár figuruje podle počtu obyvatel na 3. místě (105 mil. obyvatel v roce 2013) a patří mezi nejzaostalejší státy z hlediska sociálního a ekonomického rozvoje; negramotných je 45 % žen a 25 % mužů. Okolo 85 % populace žije na venkově a téměř 60 % populace je mladší než 25 let, což je nejvyšší podíl mladých lidí mezi indickými státy. Úředními jazyky jsou hindština, lokálně urdština. Mezi hinduisty žije 15 % muslimů. Bihár je 2. největším producentem zeleniny a ovoce.

Západní Bengálsko je na severu vymezeno hřebenem Himálaje a na jihu Bengálským zálivem a tvoří společně s Bangladéšem etnicko-lingvistický region Bengálsko. Stát obývá 90 mil. obyvatel, hovořících bengálštinou a nepálštinou. Velmi vysoký podíl zaujímají muslimové (27 %). Extrémně vysoká je hustota zalidnění dosahující 1 tis. obyvatel na km². Kalkata představuje více než 2 tis. let přirozené centrum Bengálska, kde se stýkají dvě významné řeky makroregionu Ganga a Brahmaputra. Kalkata byla silně ovlivněna rozpadem Britské Indie, kdy do města směřovaly stovky tisíc migrantů jak hinduistů, tak muslimů z východního Pákistánu (tj. Bangladéše). V současnosti jde o obrovskou metropoli nejen s velkou kulturní funkcí (řada univerzit, muzea, památky), ale hlavně s významnou obchodní funkcí. Je

zde velký obchodní i vojenský přístav, mezinárodní letiště a rozsáhlý průmysl. Metropolitní území má cca 20 milionů obyvatel a velmi dobré dopravní propojení, a to jak prostřednictvím obou řek, tak prostřednictvím suchozemských tras údolím Gangy i do centra subkontinentu.

Tamilnádu (75 mil. obyvatel) patří k hospodářsky nejvýznamnějším indickým státům, jeho ekonomika je druhá nejsilnější a má 3. nejvyšší HDP na obyvatele. Je oblastí, kam proudí nejvíce zahraničních investic. Na úrovni je i *sociální vyspělost* tamního obyvatelstva, relativně vysoká je míra gramotnosti dosahující 80 %. Stát užívá dva úřední jazyky – tamilštinu a angličtinu. Metropolí státu je *Madrás* (Čennai), lokalizovaný na pobřeží v zátocce Bengálského zálivu. Třebaže městem protékají tři menší řeky, představuje dnes zásobování vodou vážný problém dalšího rozvoje. Dnes jde o jedno z rozvojových *jader moderní Indie*, kde na území města žije asi sedm milionů obyvatel, ale celkově je v urbanizované oblasti počet obyvatel odhadován asi na devět milionů. Město soustřeďuje především *automobilový průmysl Indie* („the Detroit of India“), na jehož exportu se podílí až 60 %.

Kerala je malý svazový stát v jihozápadní Indii, ale ekonomicky a sociálně patrně *nejúspěšnější*. Oficiálními jazyky jsou malajálámština a angličtina. Z 35 mil. obyvatel vyznává 55 % hinduismus, 25 % islám a téměř 20 % křesťanství. Kerala zaujímá *1. místo v indexu lidského rozvoje a gramotnost dosahuje 95 %*. V souvislosti s ekonomickými úspěchy se hovoří o „*Kéralském modelu vývoje*“. Vláda investuje do rozvoje moderních technologií: v Tiruvananthapuramu se nachází *největší IT park v Indii*. Rozvíjí se turistický ruch. Významným zdrojem příjmů jsou platy více než dvou milionů obyvatel Kerala, kteří pracují v bohatých státech Perského zálivu.

Goa, druhý nejmenší indický stát (1,5 mil. obyvatel a 4 tis. km²), bývá označován za *nejbohatší*, protože HDP na obyvatele je jeden a půlkrát vyšší, než je státní průměr. Vysoká je gramotnost; vedle hinduistů (55 %) a muslimů (10 %), zde 25 % obyvatel vyznává *křesťanství*, což souvisí s historií, neboť toto území bylo pod správou Portugalska 450 let. Díky svým památkám a plážím je jedním z mála destinací masově navštěvovaných zahraničními turisty.

7.8 PÁKISTÁN

7.8.1 Vymezení a přírodní poměry

Pákistán (Islámská republika Pákistán) je federativní republika sousedící na východě s Indií, dalšími sousedy je na severu Čína, na západě Afghánistán a Írán. Pákistán je jadernou velmocí a *druhou nejlidnatější muslimskou zemí na světě*. Zajímavý a neobvyklý je vznik samotného názvu státu. Vymyslel jej muslimský aktivista Ali v roce 1933 pro severozápadní část tehdejší Britské Indie obývané muslim-

ským obyvatelstvem. Jedná se o akronym *Pakistan* z počátečních slov tehdejších provincií, které zahrnovaly pozdější Pákistán – Paňdžáb, Afghánská provincie, Kašmír, Sindh a Balúčistán. Písmeno „i“ bylo přidáno pro usnadnění výslovnosti.

Pákistánská *krajina* je velice diferencovaná jak z hlediska přírodních poměrů, tak z hlediska využívání člověkem. Jakousi osou celé země je *řeka Indus* pramenící v Tibetu a odvodňující celou zemi. Jestliže se říká, že Egypt je darem Nilu, pak zde je alternativa: Pákistán je darem Indu. Ten vytváří spolu s přítoky v **Paňdžábu** klíčové území země z hlediska *hustoty zalidnění* a významu pro zásobování celé země potravinami, ale i průmyslu. Na Indu i dalších řekách Paňdžábu je řada přehrad zadržujících vodu na závlahy intenzivně zemědělsky využívané krajiny. Závlahy a výpar charakteristický pro suché subtropy způsobují velké ztráty průtoku všech řek a zasolování podzemních i povrchových vod.

Druhým typem krajiny Pákistánu jsou nížiny a plošiny **dolního toku Indu** protékajícího západním okrajem pouště Thár. Jde o krajinu protkanou stovkami kanálů v celkové délce tisíců kilometrů zavlažujících ornou půdu. Tato území jsou však občas postižena velkými přírodními katastrofami, které představují povodně a záplavy, případně i občasná zemětřesení či sesuvy půdy.

Pro Pákistán je charakteristický také třetí typ krajiny, který představují **vysoké hory**. Na severu, v pohoří Karákoram, se nachází i *druhá nejvyšší hora světa* K2 (Čhogori 8 611 m n. m.). Sever Pákistánu zasahuje do horského uzlu, v němž se stýkají nejvyšší pohoří světa Himálaj, Karákoram, Hindúkuš, Pamír. Splet horských údolí, oddělených vysokými hřbety hor, umožnily přežít tradičním společenstvem malých etnik narušovaných pouze horolezeckými výpravami. Severozápad ohrožují občasná *zemětřesení*.

Jihozápad Pákistánu vyplňují plošiny suchého **Balúčistánu** – čtvrtého typu krajiny Pákistánu. To jsou oblasti limitované nedostatkem vláhy, převážně obývané rozptýlenými kočovníky stád koz, ovcí a velbloudů. Tyto přírodní podmínky jsou výsledkem suchého subtropického klimatu, charakterizovaného velkými teplotními rozdíly mezi dnem a nocí.

7.8.2 Historické souvislosti

Pákistánské území se stalo v minulosti východiskem či koridorem, kudy do sousedních rolnických oblastí nížin Indu a Gangy či Jamuny opakovaně vstupovali *muslimští dobyvatelé*, aby tam bořili hinduistické chrámy a stavěli mešity. Jedním z klíčových problémů současného Pákistánu je skutečnost stále výraznějšího směřování země od demokracie k *silné vládě muslimského práva*. Muslimové tvoří výraznou většinu obyvatel, ale jejich rozdělení na šiity (5–20 %)

a sunnity (80–90 %) je příčinou neustálých sporů mezi těmito skupinami, ale i opakujících se *výpadů* militantních sunnitů vůči hinduistům v zemi i v sousední Indii (viz kapitulu 7.7.2).

Silně hornatá a špatně přístupná pákistánské pomezí při hranicích s Afghánistánem se stalo útočištěm *hnutí Taliban*, poté co byla mezinárodní intervencí ukončena jeho vláda v sousední zemi. V Pákistánu se skrýval i jeden z donátorů a vůdců protiamerického boje militantních muslimů Usáma bin Ládín. Jeho vypátrání a smrt provedená americkým výsadem jen dokumentují *rozpolcenost pákistánské společnosti*. Na jedné straně úzká spolupráce mezi USA a Pákistánem na vládní a vojenské úrovni a na druhé straně nenávisť vůči všemu západnímu a USA, jako hlavnímu představiteli „satanického Západu“. Tento stav spolu s velkou vnitřní diferenciací země (sunnité versus šiité, etnická pestrost, korupce, sociální stratifikace, extrémní bohatství versus davy frustrovaných chudých apod.) způsobily v nedávné minulosti opakované *přebírání moci armádou* od demokraticky zvolených představitelů státu.

7.8.3 Obyvatelstvo a osídlení

Velikostí populace zaujímá Pákistán *6. místo na světě* (2,5 % světové populace) a ročně se jeho počet zvyšuje o 4 miliony. *Natalita* se udržuje na velmi vysoké úrovni (25 ‰). Jedná se o velmi mladou populaci s průměrným věkem okolo 22 let; třetinu obyvatel tvoří děti do 15 let. Předpokládá se, že ke zdvojnásobení populace by mělo dojít v polovině 21. století a Pákistán by se stal nejlidnatější muslimskou zemí. Vysoká je *emigrace*, zejména do bohatých zemí v Asii, ale i do Británie; v letech 2011–2015 odešlo 1,6 mil. osob. Naopak

BOX 7.10 PÉŠAVÁR

Město představuje jedno z největších měst Pákistánu a také jedno z nejstarších (psané záznamy 539 let př. n. l.) v Jižní Asii. Jeho význam tkvěl především v propojení Indoganžské nížiny se Střední Asií a v minulosti s kupeckými cestami. Město samo i jeho okolí má velké množství stavebních památek ze starověku, středověku i z počátku novověku. Péšavár byl cca po dvě století ovládnut Brity a stal se intelektuálním centrem Paštúnů a Síkhů. V dobách okupace Afghánistánu sovětskými vojsky žilo ve městě až půl milionu běženců ve velmi špatných podmínkách, což představovalo asi pětinu obyvatel města. Dnes má Péšavár asi 3,5 mil. obyvatel a velký význam jako kulturní centrum Pákistánu, což podpořily zde umístěné nejrůznější instituce, včetně té zaměřené na péči o menšinové národy žijící v horách severního Pákistánu tradičním způsobem života.

zde žijí asi tři miliony Afghánců, kteří opustili Afghánistán v důsledku nestabilní politické situace.

Extrémně nízká je *gramotnost* (57 %) a *střední délka života* – 65 let u mužů a 67 let u žen. Pákistán obývají čtyři hlavní **etnika** – Paňdžábcí (45 %), Paštunové (15 %), Sindhové (15 %) a Balúčové (5 %). V Pákistánu se hovoří asi 60 jazyky; úředními jazyky je angličtina a *urdština* – jakýmsi symbolem muslimského nacionalismu a národní jednoty; jde o národní jazyk, jemuž rozumí přes 75 % obyvatel.

Sídelní struktura. I přes dynamický růst zejména velkých měst žije *60 % populace stále na venkově*. V Pákistánu je 12 milionových měst (koncentrovaných zejména do Paňdžábu), ve kterých žije třetina populace země. Mezi 3 největší světová města patří *Karáčí* (25 mil.), ležící v Sindhu na jihu země při ústí Indu do Arabského moře. Karáčí je největším městem Pákistánu a jednou z největších aglomerací současného světa. Karáčí se nachází na severozápad od delty Indu na pobřeží Arabského moře. Město leží v blízkosti klíčové osy země na řece Indus a má dlouhou historii. *Strategická poloha* byla v minulosti příčinou bojů o ovládnutí území a přístupových cest do vnitrozemí. V roce 1839 město obsadila britská armáda a brzy se stalo součástí Britské Indie, v roce 1899 bylo město největším překladištěm obilí na světě (více o městech v kapitole 7.8.5).

7.8.4 Hospodářství

Pákistán patří mezi *ekonomicky slabé státy*; vyprodukovaným HDP zaujímá 40. místo na světě (270 mld. USD v roce 2016), které je *nižší, než má např. Singapur* s pouhými 5,5 miliony obyvatel. HDP na obyvatele je zhruba na stejné úrovni, jakou dosahuje Indie (5 tis. USD v roce 2016), a patří k nejnižším na světě. Hospodářský rozvoj se vyznačuje regionálně silnou nevyrovnaností. Pouze oblast *Paňdžábu* a širší zázemí *Karáčí* vykazují poměrně slušný rozvoj. Tradiční je potravinářský a textilní **průmysl**; právě bavlněné textilie představují klíčové odvětví a prakticky jedinou významnější exportní komoditu (60 % hodnoty exportu). Důležitá je produkce cementu, umělých hnojiv a cukru. Podobně jako ostatní průmyslová odvětví však mají pouze lokální povahu.

Zemědělství plní nesnadnou úlohu, uživit velmi početné obyvatelstvo. Je provozováno na 28 % orné půdy (obr. 7.4), kde se pěstuje hlavně *rýže, pšenice, bavlník a cukrová třtina* – tyto plodiny se podílí 75 % na hodnotě celkové sklizně země. Živočišná produkce se vyznačuje velkou produkcí *mléka a másla*, v jejichž produkci se objevuje Pákistán na 3.–4. místě na světě. To jsou však spolu s bavlnou prakticky jediná přední postavení v ekonomických světových žebříčcích. **Doprava** je podobně jako v Indii zastaralá, železniční síť byla v rozhodující míře vystavěna Brity před rokem 1947.

7.8.5 Regionální diference

Pro zemi je klíčovou oblastí **Paňdžáb**, kde žije asi polovina obyvatelstva a je zde vyprodukováno asi 60 % potravinové produkce země (hlavními produkty jsou pšenice a bavlna). Velká centra jako Láhaur (přes 8 mil.) – box 7.11, Faisalábád či Rávalpindí mají tisíciletou tradici a po rozdělení Britské Indie z důvodu milionů muslimských imigrantů silně populačně vzrostly. Pro rozvoj Pákistánu představuje Paňdžáb klíčovou jádrovou oblast, jakousi přirozenou koncentrační základnu muslimských rolníků.

Karáčí se svým zázemím představuje významně rozvojový pól, založený na tradiční dopravní funkci – největší přístav Pákistánu s 90% podílem na přepravě zboží a největším letišťem v zemi. Vedle toho má ovšem rozsáhlý hutnický, chemický a lodářský průmysl založený v osmdesátých letech 20. století. Město se zázemím se podílí *pětinou* na tvorbě HDP celé země. Ovlivnilo jej přistěhovalectví, jehož výsledkem je *etnická a jazyková pestrost*.

Balúčistán zaujímá asi polovinu území Pákistánu, ale žije zde jen 7 % obyvatel silně etnicky diferencovaných a živících se převážně chovem ovcí a exportem vlny. Nicméně tato provincie představuje perspektivu pro těžbu plynu a ropy.

BOX 7.11 LÁHAUR

Láhaur je tradičním centrem Paňdžábu, na hlavním komunikačním tahu mezi Islámábádem a Dillím. Město je hlavním kulturním centrem Pákistánu; jsou zde vydávány asi tři čtvrtiny všech knižních titulů, v provozu je několik univerzit a řada muzeí. Z řady památek různých epoch jsou nejvýznamnější ty z doby Velkých Mughalů, a to v podobě mešit, městské pevnosti či zhrad. Dnes je město známé rozvojem informačních technologií, filmovým průmyslem a dále je zde na 9 tis. průmyslových firem širokého spektra zaměření.

Otázkou dalšího vývoje celé země je nalezení odpovídajícího *vztahu mezi dominantním Paňdžábem* a dalšími, ekonomicky i politicky podstatně *slabšími provinciemi* země a také odstranění obrovské korupce a sociální nerovnosti. Pákistán je zemí, která balancuje mezi *modernizačními* snahami podobnými jako v některých oblastech Indie a labilní nestabilitou celého muslimského světa. Část obyvatel Pákistánu usiluje o *tradiční muslimskou společnost* a není jakkoliv připravena na modernizaci a s ní spojenou globalizaci.

8/ Islámský makroregion

8.1 HLAVNÍ ZNAKY

Tab. 8.1 Základní data o Islámském makroregionu (2016)

Rozloha		Obyvatelstvo		Hustota zalidnění	HDP		HDP na obyvatele	Gramotnost	Střední délka života
mil. km ²	%	mil.	%	obyv./ km ²	bil. USD	%	tis. USD	%	roky M/Ž
12,1	8,9	502	6,8	41	4,3	5,7	17	75	71/75

Zdroj: CIA 2016, United Nations 2016, World Bank 2016

- Makroregion zahrnuje státy *jihozápadní Asie a severní Afriky*; často se ztotožňuje také s pojmy Blízký a Střední východ (nebo také Orient). Za tyto země se označují Evropě nejbližší asijská území, zahrnující státy při pobřeží *Středozemního moře a Perského zálivu*.
- Hranice tohoto makroregionu jsou *spíše pásmem* než přímkou a výraznou linií, a to jak v Africe, tak v Asii (z důvodu rozsáhlých oblastí pustin).
- *Území makroregionu je jedním z míst vzniku rolnictví* založeného na pěstování kulturních travin – obilnin (pšenice, ječmen, žito) a dalších plodin. Je také územím, kde byla *domestikována domácí zvířata* (ovce, kozy, skot, velbloudi).
- Zde se zformovaly významné *starověké kultury a civilizace* a také světová náboženství: *židovství* (judaismus), *křesťanství* a *islám*. Z tohoto kulturního jádra se šířily jak ideje, tak inovace a technologie, které významným způsobem měnily svět. *Islám* jako poslední velké náboženství transformoval a sjednotil tuto oblast a představuje nejvýznamnější charakteristiku makroregionu.
- Přírodní podmínky se vyznačují *nízkými a nepravidelnými srážkami*, obyvatelstvo se koncentruje do regionů s relativním dostatkem povrchových a podzemních vodních zdrojů, rozsáhlá území bez vodních zdrojů jsou *řídce zalidněna* či neobydlena. V budoucnosti lze očekávat významný nárůst konfliktů spojených s využíváním omezených zdrojů vody.
- Několik států disponuje velkými *zásobami ropy a zemního plynu* světového významu (více než polovina světových zásob), což jim umožnilo podstatně zvýšit životní standard obyvatelstva.

- Převládají zde státy obývané Araby islámského vyznání, takže se zdá, že se jedná o jednodílnou populaci. Ale opak je pravdou. *Etnická, náboženská, kulturní i politická roztržitost* a výrazně nerovnoměrné využití obrovských příjmů z ropy a plynu způsobují vnitřní a mezistátní nestabilitu a konflikty. Oblast je trvalým ohniskem napětí v celém světě.
- V makroregionu je velký podíl *monarchistických, resp. nedemokratických režimů* a z toho pramení poměrně vysoká míra nesvobody, časté nedodržování lidských práv a nerovnoprávné postavení žen. Dalším problémem je velmi *vysoká porodnost* a také vysoký podíl *negramotných* (25% obyvatel) a velké rozdíly v životní úrovni obyvatelstva.
- Co do problémovosti a střetů jde zřejmě o *nejkonfliktnější oblast světa*, podle knihy *Velké šachovnice Z. Brzezinského* (1999) jde o „ústřední zónu globální nestability“.

8.2 VYMEZENÍ A PŘÍRODNÍ POMĚRY

Makroregion zahrnuje státy podél afrického a asijského Středomoří a na Arabském poloostrově, Irák a Írán (celkem 20 samostatných států). **Geopoloha** na rozhraní tří světadílů je *velmi exponovaná*, jak o tom svědčí historické události (kapitola 8.3).

Povrch charakterizují jak rozsáhlá pohoří, zejména v severovýchodní části, tak roviny Arabského poloostrova a severní Afriky. *Pohoří* náleží k rozsáhlému Alpsko-himalájskému horskému systému (např. pohoří Taurus, Antitaurus), uzavírajícímu rozsáhlé *plošiny Anatólie*; na východě přechází v Íránskou vysočinu (přes 2000 m n. m.). Jde o step-